

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Gondolatok a forradalmiság fogalmához

Szerte a világban – az utóbbi években hazánkban is – sok vita folyik a forradalmiság fogalmáról, tartalmáról. S miután több vonatkozásban valóban adószok vagyunk napjaink forradalmi tartalmának, korunk forradalmár típusának megfogalmazásával, bőven kínálkozik is lehetőség a torzításra, a tudatos zavarkeltésre. Ellenfeleink élnek is a lehetőséggel.

Az első győztes orosz proletárforradalom, de különösen a szocializmus világrendszerre válása óta a szocializmus és a demokrácia fogalmai mellett a forradalmiság az, amely körül a legtöbb burzsoá bűvészkedés, illetve jobb' és „baloldali” ködösítés, visszaélés tapasztalható. Napjainkban ugyanis már szinte senki nem léphet fel új eszmék vagy téveszmék szószólójaként, ha nem hivatkozik a „forradalomra”. Sőt hétköznapi szókészletünkben is ott található e kifejezést – gyakran olyan jelenségek, folyamatok minősítésére is, amelyeknek igen kevés közül van a forradalomhoz (életforma-, sex-, divat-, kulturális „forradalom”, stb.) Nem véletlen tehát a törekvés, hogy a kommunista mozgalom azt az elvet, amely korunkhoz lényegében csak hozzátartozik, a fenti körülmények miatt újraértelmezze, s lehetőség szerint elméletileg is egyértelműen megfogalmazza. A feladat megoldása nem egyszerű, hiszen a forradalmi világmozgalom az általános, közös problémákon belül sajátos helyzet elé állítja a mozgalom különböző osztagait. A konkrét történelmi feltételek és feladatok különbözősége miatt pedig mást és mást jelent a forradalmiság egy-egy ország és párt számára. Ezért amilyen helytelen lenne azt követelni, hogy ahol a hatalom megragadásaért folyó harc van napirenden, ott a mi helyzetünknek megfelelően határozzák meg a forradalmiság tartalmát, éppannyira helytelen lenne, ha mi mechanikusan átvinnénk az általuk megfogalmazott társadalmi célokat.

A FORRADALMISÁG-FOGALOM LÉNYEGE

Igaz – s ezt hangsúlyozni kell –, vannak közös, általános vonásai a kommunista forradalmiságnak, de a történelmi helyzet sajátosságaitól és a társadalmi fejlődés stádiumától függően más és más jegyek, vonások kerülnek előtérbe: módosul, konkretizálódik a forradalmiság tartalma. Célszerű tehát, ha a forradalmiság elvével kapcsolatban elsősorban a történetiséget emeljük ki – hiszen leggyakrabban úgy vetődik fel a kérdés: van-e helye nálunk a forradalmiságnak? (Mert valóban más ma a helyzet Magyarországon, mint 1918–19-ben, a felszabadulás időszakában, vagy akár a perui forradalmi mozgalom mai helyzetéhez viszonyítva is.) Az így felmerült kérdésre azonban úgy adhatunk helyes választ, ha tisztázzuk a fogalmat és világosan elválaszthatjuk egymástól a forradalmiság tartalmi és módszerbeli oldalait.

A forradalmiság mint egy társadalmi osztály erkölcsi-politikai elve, az adott osztály és mozgalom olyan képességét fejezi ki, amely a társadalmi fejlődés szükségleteiből és lehetőségeiből fakadó feladatokat radikálisan oldja meg, és amely a társadalmi haladást a legkedvezőbb módon képes elősegíteni.

A forradalmiság tehát összhangban áll a munkásosztály történelmileg változó céljaival és érdekeivel. Azaz: bármennyire is változó, módosuló feladatot kell megoldani – mást a kapitalizmus, mást a szocializmus különböző szakaszaiban –, mindig lehetséges és szükséges is a legkedvezőbb út megválasztása. S mert a munkásosztálynak sohasem érdeke a haladás lezárása, az adott viszonyok konzerválása, kitermeli hát azt a

politikai erőt, amelynek tevékenysége megfelel a forradalmiság fenti tartalmának. Ilyen értelemben a forradalmiságnak nemcsak helye van nálunk, hanem a haladás szempontjából nélkülözhetetlen is.

FORRADALMI POLITIKA — REFORMPOLITIKA

A forradalmiság tartalma azonban különböző formákban, módszerek útján nyilvánulhat meg. A marxizmus-leninizmus a társadalmi küzdelemben elismeri mind a forradalmat, mind a reform eszközeit, formáit és módszereit. A harc forradalmi és reformer módszerei azonban csak akkor haladóak, ha forradalmi tartalmúak, ha forradalmiság eszközei. Ennek hangsúlyozása azért is fontos, mert gyakran vélik a forradalmat, a forradalmiság ellenpólusának a reformot. Ami pedig téves felfogás, mivel a reform is lehet a forradalmi fejlődés része: reform és forradalom nem alternatívák – a forradalom ellentétpárja nem a reform, hanem az ellenforradalom. A feladat éppen az, hogy megfelelően egyeztetni tudjuk a forradalmiság két válfaját. Ennek az egyeztetésnek a lényege a napi és távlati célok és érdekek helyes összekapcsolása.

Aki úgy tünteti fel a dolgot, hogy az alapvető, a távlati célok valamiféle „angyali eszmények”, amelyek nem függenek össze a napi érdekekért folyó „bűnös” harccal, az „érzelgős frázissá, émelyítő édességgé változtatja a szocializmust” – hangsúlyozza Lenin. S egyúttal figyelmeztet arra is: „bármely harcban, bármely napi kérdésért folyjon is az, meg kell lennie az alapvető célokkal való bonthatatlan kapcsolatknak.”

Látható tehát, hogy a lenini felfogás szerint a forradalmiság: elv, s nem egy konkrét módszer. De a forradalmi gyakorlat, a forradalmiság magában foglalja a harc két típusát: egyrészt a rohamos lendületet, szükség szerint az erőszakos politikai forradalmat, másrészt a békés, hosszú, viszonylag lassú aprómunkát, a reformtevékenységet, a revolúciót szolgáló evolúciót is.

A forradalmiságnak ezek az általános elvei természetesen a szocializmusra is érvényesek, bár bizonyos sajátos változások bekövetkeznek. A kapitalizmusban a forradalmiság alapvető irányultsága ellenzéki-tagadó, fő célja a tőkés rend megdöntése. A hatalom megragadása után a forradalmiság az alkotó, tudatos építőtevékenységben jut kifejezésre. Az új társadalom kiépítése állandó fejlődést jelent; a meglévőnek, a konzervatív-nak folytonos meghaladását. Tehát a forradalmiság a szocializmus viszonyai között is magában foglalja a „tagadást”, az idejétmúlt, a visszahúzó jelenségek kritikáját.

Az alkalmazott módszerek értékelésekor azonban szükséges megkülönböztetést tennünk, attól függően, hogy a kapitalizmusról vagy az épülő szocializmusról van-e szó. A kapitalizmus körülményei között ugyanis a reformmódszerek a forradalmi módszerek „melléktermékei”, míg a szocializmusban a forradalmiság tartalmának fő módszerévé a reform válik. Természetesen a forradalmiság nem mint forradalmi politika alakul át reformpolitikává, és nem a forradalmi magatartás alakul át reformistává. Hangsúlyoznunk kell ismételtén, hogy ez esetben módszerről van szó, arról, hogy a szocializmus építésének fő eszköze: a reformrendszer.

Miután a társadalmi feladatok időről-időre változnak, ennek megfelelően a forradalmiság is változó módszereket, eszközöket igényel, amelyek közül egyiket sem lehet elméleti rangra emelni, a forradalmiság egyetlen módszerévé tenni. Ha valaki a forradalmi eszközökben – s ráadásul nem megfelelő feltételek között – látná csak a forradalmiságot, nem forradalmi harcossá, hanem frázis-forradalmárrá válna; ha viszont csak a reformeszközökben látná a forradalmiságot, úgy az oportunizmus talajára csúszna.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a forradalmiság megjelenhet gyors, ugrásszerű forradalmi átalakulásban és viszonylag lassú,

evolúciós fejlődésben, reformépítésben. A szocializmus teljes felépítésének hosszú időre vonatkozó fő módszere a reformjellegű haladás. Persze csak úgy és akkor, ha a reformtevékenység a tartalomnak, a forradalmi feladatok következetes végrehajtásának van alárendelve. Azaz: a reformmódszer csak akkor minősíthető forradalmi, ha a napi feladatok megoldását a munkásosztály távolabbi céljainak tükrében közelíti meg, ha tudatosan figyelembe veszi a szocializmus építésének távlatát és a nemzetközi proletáriátus forradalmi harcának érdekeit.

FÉLREÉRTŐK, TORZÍTÓK, BÜVÉSZKEDŐK

A kérdés tartalmi és módszerbeli taglalása azért is indokolt, mert mind „balról”, mind jobboldalról más, hamis megközelítésben és értelmezésben használják a forradalmiság fogalmát. A „baloldali” ultraradikálisok csak a barrikádharcot tekintik forradalmi; a békés építőmunka feladatait lebecsülve, a szocializmusért cselekvés fő, sőt egyetlen formájának napjainkban is csak az imperializmus elleni fegyveres harcot fogadják el. A jobboldaliak pedig szüntelen moralizálásukkal igyekeznek elriasztani a tömeget a társadalmi küzdelemtől, a szocialista közösségi élettől. Egy dologban azonban találkozik mindkét szélsőség, nevezetesen abban, hogy tagadja a „fennállót”, az építőmunka forradalmi értelmét, alábecsüli a jelen tetteit, feladatait és eredményeit, sivárnak, unalmasnak ítélve azt.

Mind a kapitalizmus, mind a szocializmus viszonyai között ezeknek a jobboldali és „újbaloldali”, álforradalmi elméleteknek objektív reakciós szerepük van. Nem véletlen, hogy az imperialista propaganda szocializmus ellen folytatott kampányában, az eszmei-politikai fellazításban erősödik e nézeteknek, a nemzetközi munkásmozgalom minden rendű és rangú áruelőjének, szakadár csoportjának népszerűsítése.

Igaz, a romantikus antikapitalista, álforradalmi jelszavakkal időnként marxista köntösben jelentkező „újbaloldali” és jobboldali revizionizmus hazai híveinek köre szűk, mégis jelenthetnek veszélyt ezek a nézetek, más burzsoá eszmékkel együtt: főleg a fiatalok egyes csoportjaira. Természetesen nemcsak az ifjúságra; de az ifjúságnak kevesebb a társadalmi és élettapasztalata, s nem ritkán éppen a politikailag legaktívabb fiatalok válhatnak az álforradalmi és más antimarxista nézetek híveivé, hordozóivá. A fiatalokkal általában nehezebb megértetni, hogy a forradalom nem haladhat folytonosan csak ugrásszerű változások és nyílt társadalmi ütközések útján. S hogy a forradalomhoz hozzátartozik a konszolidáció, az építés, a társadalom élete egész átalakításának hosszantartó, s a mindennapok fáradságos munkájával járó szakasza is.

A LENINIZMUS ÁLLÁSPONTJÁRÓL

A marxizmus-leninizmus mindig határozott ideológiai harcot vívott az elvont forradalmárokodással és az absztrakt moralizálással. A leninizmus álláspontja az, hogy a szocialista társadalom felépítésének egész korszaka forradalmi jellegű, különböző állomásai egyformán fontosak és egymást kölcsönösen feltételezik. A hatalom megragadása idejének forradalmi erőfeszítéseit történelmileg betetőzte, követte és követi a szocialista gazdasági-társadalmi rend – mint tapasztaljuk, nem is olyan „egyszerű” – kiépítése és felépítése. Ennek a szükséges és megkerülhetetlen feladatnak a megoldása nem kevésbé forradalmi, mint a nyílt osztályharc; sőt Lenin nemegyszer aláhúzta, hogy viszonylag „könnyebb, egyszerűbb” feladat a hatalom meghódítása, mint egy merőben új társadalom felépítése. Ez utóbbi feladat ugyanis nem oldható meg egyetlen hősiességű nekilendüléssel, egy „szuronyrohammal”, hanem a tömegek között végzett hétköznapi munkához szükséges türelmes, állhatatos és hősiességű erőfeszítéseket követel meg a társadalmi haladásért tenni akaróktól.

A hatalom megragadása után a társadalom forradalmi átalakítása azt igényli, hogy roham helyett tanuljunk meg – ha

kell – a fáradságosabb kerülő úton járnunk, diplomataként tárgyalni, ésszerű kompromisszumokat kötni, a gazdasági élethez szervezni, irányítani, kereskedni és még sok egyebet. S mindközben művelődni, ismereteket, tapasztalatokat szerezni, hogy merőben új tennivalóinkat jól és egyre jobban oldhassuk meg.

Ha végiggondoljuk, jogosan merülhet fel a kérdés: miért lenne kisebb jelentőségű tett hazánkban is új ipartelegeket, városokat létrehozni, terméketlen földeket termővé tenni, országunkat gazdaságilag is a fejlett országok sorába emelni, mint negyedszázaddal azelőtt a munkásegység, a proletárdiktatúra megteremtéséért harcolni? Mindaz, ami akkor és azóta történt s ma is történik, nem más, mint ugyanazon forradalmi átalakulás más-más szakasza. Tény, hogy ez az átalakulás történelmileg egy egész korszakot ölel fel, amelyben olykor csak igen lassan, lépésről-lépésre lehet haladni, s általában kevésbé látványosak tetteink eredményei is. De a marxista-leninista forradalom-szemlélet nem úgy osztályozza a társadalmi haladást szolgáló tudatos emberi tevékenységet, hogy ez „igazi”, amaz „nem igazi” forradalmi tett. A forradalmi munka csak olyan lehet, amelyet a mozgalom, a forradalmi harc megkíván; és a konkrét feladatok aszerint változnak, hogy milyen a konkrét helyzet, amelyben a forradalmárnak cselekedni kell. Ez pedig alapvetően attól függ, hogy a forradalom a fejlődés melyik stádiumában tart.

Napjainkban sokat vitatott és bírált problémája a kispolgáriság a maga sokrétű lehetséges jelentkezési formáival. Ennek kapcsán újból felvetődik a kérdés: vajon az önzéssel, embertelenséggel, közönnyel, az új kezdeményezéseket bénító megszokással, a bürokratizmussal szembeni küzdelem könnyebb és kevésbé forradalmi a korábbi harcnál? Ha végiggondoljuk, válaszuk nyilvánvalóan az egyértelmű **nem!** Hiszen ez is társadalmi harc, életformák és elvek harca, amelyre mindenütt mód van, s mindenütt szükség van – egyéni példával is, közösségi fellépéssel is.

A közösség, a társadalom érdekeit sértő jelenségek feletti közömbös elnézés, a passzív szemlélet, a „nem az én dolgom, nem az én asztalom” szemlélet és magatartás elleni fellépés forradalmi tettek minősül. Hiszen minden forradalmár lelkiületével mélyszélesen ellenkezik az önző, egoista, bürokrata magatartás. Mert a forradalmár tudja, hogy számára a közügye nem lehet közömbös, mert minden az ő saját ügye, mindenben illetékes, mindenhez van köze, amiben társadalmi érdekek fejeződnek ki.

Ugyanis élesen ellentmond a forradalmi szemléletnek, magatartásnak a közöny olyan formája is, amely az „ügyem tettek semmit” – vagy ami ugyanaz: „kevés vagyok ahhoz, hogy bármit is megváltoztassak” – minden visszássággal megbékülő, csak az egyén önös idilli nyugalomát kereső magatartásban jut kifejezésre. A forradalmár ebben a kérdésben ma is ugyanúgy viselkedik, mint régen, mert vallja: amit az emberek csináltak, azt az emberek meg is változtathatják.

A fentebb leírtak összegzéseként ismételtén utalhatunk Lenin következő intő szavaira: „Ha indulónkban azt énekeljük, hogy... ez a harc lesz a végső, ebben sajnos van egy kis pontatlanság.” A szocialista forradalom ugyanis nem egyetlen aktus végrehajtásából áll; céljainak megvalósítása folyik ma is, a szocialista forradalom hosszú folyamat, amely egész történelmi korszakra kiterjed. Ennek felismerése, a szocialista társadalom építésében való aktív és tudatos részvétel, ennek tudatos vállalása, gondjaival, ellentmondásaival együtt – ez a forradalmiság mai és valódi értelme. Ezt azok tudják felismerni, akik a „végső harc” tartalmát, célját, s a hozzá vezető utat is világosan látják. Másképpen fogalmazva: napjainkban hazánkban az tekinthető forradalmárnak, aki a szocialista építőmunkát történelmi távlatokra tekintő tudatossággal és éppen ezért szívós, mindennapi munkával szolgálja. Ez egyúttal a legfőbb világforradalmi tényező; a szocialista világrendszer támogatását is jelenti. A mi forradalmi – a világ minden társadalmi és függetlenségi szabadságmozgalmával szolidaris – politikánk hatékonyságának ugyanis az a legfontosabb mércéje, hogy a magunk szocialista feladatait – s ami ugyanaz: a mi szocialista forradalmunkat – hogyan és milyen ütemben tudjuk megvalósítani.

Bandúr Károly

Csak „fekete vagy fehér“?

Tíz középiskolás üli körül az asztalt. Harmadikos negyedikes gimnazisták, szakközépiskolások. Eleven szellemű, vitatkozó kedvű fiatalok, akik arról mondják el véleményüket: kit tartanak forradalmárnak, mit jelent az ő életükben a forradalom.

A közelmúltban a megye 10 közép-fokú tanintézetében félezer diák mondott arról véleményt, hogy mai életükben lát-e forradalmi cselekvésre lehetőségét. A kérdőíves felmérés és a csoportos beszélgetések tanúsága szerint a megkérdezettek egyharmada válaszolt igenlő módon. A szakmunkástanulók körében ez az arány 15% volt...

(17 éves gimnazista, magabiztosan fogalmaz, szemmel láthatóan nem először beszél erről a témáról): „A nagy tettek kora lejárt. 1848-ban, 1919-ben, vagy közvetlenül a felszabadulás után konkrét helyzetek, világos feladatok voltak. Aki tudta, hogy mit jelent a társadalmi haladás, megtalálta a maga cselekvési lehetőségeit. Ma mindenki csak azt hajtogatja: nyugalom, először tanulj, s aztán állj elő világmegváltó terveiddel.”

(18 éves szakközépiskolás – keresi a szavakat, a gondolattal küszködik): „Szerintem sincs komoly lehetőség arra ma, hogy komoly dolgokat csináljon az ember. Iskolát dekorálni, fát ültetni, ünnepi műsorokat készíteni – ez a KISZ szervezetünk forradalmi programja... Ha meg megmondjuk valamiről, hogy nem jó, megmagyarázzák: a hétköznapiakban kell példát mutatni.”

(Érettségi előtt álló gimnazista lány): „Kétszer voltam építőtáborban. A szervezéskor azzal agitáltak: itt mindenki megmutathatja, mennyit akar tenni. A táborparancsnok is a munkafegyelemről, az ifjúkommunista helytállásról beszélt a megnyitón. S aztán: olyan munkát kaptunk, amelyet a felnőttek sem vállaltak, mert nem érte meg nekik. Előfordult, hogy két órán át egy fia ládát sem láttunk. Ültünk a fa alatt.”

A beszélgetés résztvevői egyideig környezetünkben tapasztalt példákat, kisebb-nagyobb csalódásokat soroltak. Családi, iskolai, üzemi példák. Esetek, amelyek a gyakran „feketén-fehéren” gondolkodó fiatalokat töprengésre készítettek, gesztusok, amelyekből a szó és amelyek a gyakran „feketén-fehéren” A példák jellegét az előbb idézett felmérés más adatai jól érzékeltetik: A di-

ákfiatalok zöme környezetünk legvisszataszítóbb tulajdonságainak a nagyképűséget, az önzést, a kétszínűséget, a közbűnséget, a brutalitást (!) tartja.

(A kis csoport eszmecseréjének egy közgazdasznak készülő negyedikes gimnazista adott új fordulatot): „Azt hiszem fatális félreértésről van szó. Az iskolában, a történelemórákon, de a KISZ-ben is olyan hősről, forradalmárokról, eszményekről tanulunk, akik kivételes korokban, kivételes adottságaik folytán váltak példává! Ők a mérce, s azt hisszük, mert csak róluk tanulunk, a forradalmi magatartás Vasvári, Kun Béla, Nógrádi Sándor mértékű egyéniségeket követel. Pedig mellettük sok olyan ember is élt, aki szintén forradalmár volt. Tetteik, nevük azonban nem került a történelemkönyvbe. Én forradalmárnak tartom a nagyanyámat is, aki a felszabadulás előtt egy börtönben ülő kommunista gyerekeinek viselte gondját.”

„Helyben vagyunk, a kis tettek, a hétköznapi forradalmisága” (vág közbe némi indulattal egy bölcsésznek készülő lány. Iskolában KISZ-vezetőségi tag. Szünetei lórással, futással, szervezéssel telnek. Esti órákban vetődik haza, a tanulás éjjeli-hajnali program nála.) „Ma mindenhol erről hallunk, de hogyan lehet a hétköznapi forradalmát megvalósítani, ha egészen kis dolgokért veszekedni, noszogatni kell a gyerekeket. Van fogalmatok arról, hogy hányszor kell a „kétforintos KISZ-tagokkal” küszködni azért, hogy valami közösen elhatározott dolgot megcsináljanak? S ha az ember „kiborul”, még meg is gyanúsítják: persze, egyetemen akarsz menni, azért nyüzsögsz...”

A már idézett felmérés adataiból ismét egy példa: a diákfiatalok 34%-a a KISZ alapszervezetében, 16%-a ott-hon, 8%-a tanítási, osztályfőnöki órán foglalkozik politikai kérdésekkel, 13% távlatot tartja magát mindenféle politikai témájú beszélgetésektől...

A hosszúra nyúlt, s az eredeti témától jócskán elkanyarodó beszélgetés végén az egyik, ezidáig csendesen figyelő lány jegyezte meg: jó lenne valahogyan másképpen csinálni, tartalmasabban, közösségben dolgozni.

(Az eszmecsere főbb gondolataihoz két kommentár): A pedagógusé: „Nézd, nem sok újat mondtak a gyerekek. Magam is érzem, s a tantestületben másoknak is ez a véleménye: tudatosabban kellene nevelnünk. Az osztályozásról vitatkozunk, a tananyagcsökkentést próbálgatjuk, új didaktikai módszereket keresünk. De ami a lényeg lenne – a

gyerekek személyiségének, gondolkodásmódjának formálása – valahogyan el-sikkad mindennapi munkánkban. Főleg mai és holnapi világunkhoz kötődő gondolataikat nem ismerjük, nem formáljuk eléggé következetesen. Miért? Nem tudom... Időhiány, szemlélet, módszer-probléma? Azt hiszem, több élmény, személyes példamutatás és politizálóbb iskolai légkör kellene...” Érettségizett szakmunkásoké: (volt iskolai KISZ-vezető): „Kicsit steril világban éltem annak idején az iskolában. Sokat vitatkoztunk. Most az üzemben – túl a kezdeti nehézségeken – sok mindent másképpen látok. Számontartjuk, kinek, hogyan változik az élete, a borítékon túl hányig látnak. És – dolgozunk...”

A Politikai Kiszótár (Kossuth Könyvkiadó 1971. 93-94. lap) így határozza meg a forradalom fogalmát: „... az osztályharc legmagasabb formája, az osztálytársadalom fejlődésének törvényszerűen bekövetkező szakasza, melyben a-fejlettebb, magasabbrendű társadalmi-gazdasági alakulat (fegyveres vagy békés eszközökkel) felváltva az elavult, társadalmi rendszert, a hatalom a régi reakciós osztály kezéből a haladó osztály kezébe megy át, s oly módon megnyitja a társadalom továbbfejlődésének útját... A szocialista forradalom jellegében alapvetően különbözik forradalmaktól, megdönti a régi uralkodó osztály hatalmát, létrehozza a proletárdiktatúrát, megszünteti a magántulajdon uralmát és a kizsákmányolás valamennyi formáját, az osztály nélküli társadalomba való átmenet kezdetét jelenti...”

Levonható-e valamiféle tanulság a beszélgetés idézett részleteiből, s a megemlített adatokból? Az egyedinek egyáltalában nem nevezhető vélemények cselekvési vágyról, akaratról tanúskodnak ugyan, de elképzeléseket, terveket körvonalazni is alig képesek. Sok diákfiatal gondolkodik hasonlóképpen, s még többen vannak olyanok, akik vélemény, cselekvési igény, közösségi kötődés nélkül töltik el a diákélet hétköznapijait.

Ma az iskola megváltozhatatlannak hitt keretei erősen átalakulóban vannak. Az új Rendtartás, az ifjúsági mozgalom új szervezeti keretei (és tartalmi) új eszközöket kínálnak egy eredményesebb, tudatosabb magatartást megalapozó nevelőmunkához. Az oktatáspolitikai határozat nevelési program is – a nevelés feltételeinek javításával, a tudatos nevelői magatartás fejlesztésével valóra váltható program.

Kiss Aurél

Értelmiség és közélet

Nem lenne helyénvaló megkérdezni, hogy értelmiségünk, a szakmák követelményein túl, a közéletben használja-e tudását, hiszen közismert az a tevékenység, melyet e réteg legjobbjai a munkahelyi, lakóhelyi közösségekben, életformájukból adódó kiscsoportokban, a párt, az állami, a tömegszervezeti testületekben kifejtenek. Azonban a kérdést csak fiatal értelmiségiekre szűkítve, már fel-felparázlik a vita. Szerencsére nem elsősorban a „becsülettel-e vagy sem” kérdése körül, hanem generációs problémaként. Pedig milyen régi probléma ez, s még milyen sokáig fenn fog maradni! Hiszen napjainkig ezrével sorolhatnánk a példákat a fiatalon véghez vitt nagy dolgokra... s ugyanennyit arra, amit idős korban tettek. Avagy, hogy milyen hibákat követhet el az ember, ha idős vagy fiatal. Mert a megszerzett tudás becsülettel való használata nem ködödik életkorhoz!! Bár tény, hogy a lehetőségek még a közéleti tevékenység vonatkozásában sem egyformák idős vagy fiatal korban!!

Sokan elhanyagolható körülménynek tartják a fiatal értelmiségiek, de általában a fiatalok inhomogenitását. A fő motivációs tényezők alapján (a közéletiség és a generációváltás vonatkozásában) kimutathatóan válik el egymástól a „harmincasok” és a „huszonevesek” csoportja. Az első csoportnak a 15–20–25 évvel ezelőtt történekekről személyes tapasztalata van; míg a másik számára ez „csupán” történelem. Az első csoportnak az idősekkel való viszonya konfliktusoktól általában mentesebb hiszen a tapasztalatok birtokában könnyebben megért dolgokat, reálisabban ítél; míg a második csoport helyzete bonyolultabb. Hiszen, ami az idősek számára a munka eredménye, azaz a jelen, e korosztálynak „csak” az az alap, melyre a változtatás igényével – akár munkája, akár közéleti szereplés során – hatni akar. S ebből természetesen torzulások is származnak: olykor az idősek reagálása, talán nem is ok nélkül, szenvedélyesebb – ami nem csökkenti a surfáló felületeket.

Talán ezzel is magyarázható, hogy a fiatal értelmiségiek közéleti tevékenységéről folytatott beszélgetéseim során partreim többsége előhozakodott a generációs problémával annál a kérdésnél, hogy milyen lehetőségek adóttak számára a közéleti szereplésre, s ezzel hogyan él.

(26 éves, diplomás mezőgazdasági szakember.)

„Nálunk az egyetemen annak idején mindenki tudta, hogy az egyik tanszék vezetőjének „keze alól” szinte nőnek ki a tehetséges, nemcsak a szakmában, de a közéletben is jártas, aktív fiatalok, míg a másik tanszéken csak a vezető lehetett okos! Ott ez még csak hagyján – a tehetséges, ha néha nehezen is, de utat talál. Az életben azonban az ilyen munkahelyen, mint az enyém is, az így elvesztett idő hatalmas ár! Az ilyen vezető többet árt, mint egy aszályos esztendő!”

(28 éves, diplomás közalkalmazott.)

„Ha az embernek nem törődnek az életével, gondjaival, céljaival, akkor perspektívtalan körbe szorul a munkahelyén, ez nemcsak az egyénnek árt (bár ez önmagában sem bocsánatos bűn), hanem – szűkebb és tágabb értelemben egyaránt – a közösségnek is. Sok düh szorul így az emberbe ahhoz, hogy ezek után még a köz érdekében a munkáján túl is tegyen. Meg aztán nálunk is úgy van, mint a színészeknél: bizonyos idő után beskatulyázódunk! Ezt csinálja már hat éve, erre jó, slusz!”

(Közéleti tevékenységet folytató 26 éves műszaki.)

„Nem, hidd el, nem lennék mérges, ha csak arról lenne szó, hogy nem ismerik el még társadalmi munkának sem azt, amit e testületben csinálok, de hogy én még állandóan kérdezek tőle, hogy ő kegyesen megengedje nekem (amikor megengedi) az üléseken való részvételt, a munkaidőre eső ottani tevékenységet, hogy állandóan azt kapjam, hogy munkahelyem is van”, meg hogy „ebben a hónapban már voltam egyszer”...! Ezt nem lehet lenyelni. Úgy tudom, közügy ez az egész! Nem? Még ha az itteni munkámnak nem tennék eleget... de hát nem dolgozik más helyettem!...

(25 éves tanár, ugyancsak nem iskolai munkakörben.)

„A munkatársak, sajnos, a főnök véleményét osztják. Legalábbis nyilvánosan. Nincsenek meghatva, hogy a munkaköri kötelességemen túl részt vállalok különböző szerveknél közéleti tevékenységből is. Na, nem, karrierizmussal azért nem vádolnak, sokkal praktikusabbak, azt hiszem, úgy gondolják, pénzért csinálom...”

*

Hogyan töltse be hivatását a KISZ, szakszervezet, Hazafias Nepiront, III Vöröskereszt, stb. ha aktivistái, akik jelentős közéleti tevékenységet fejtenek ki, ilyen megítélést kapnak a munkahelyükön. Vagy ugyanezen ok miatt: hogyan tenessen szélesíteni az aktivisták nálózatát? Kérdezhetnénk, de tudott dolog, hogy mindezek ellenére is jó a helyzet, sőt: a tagság bővül is!

Csak hát egy fiatal, tapasztalatok nélkül, kellő információk híján, nem kezdheti közéleti tevékenységét ezeken a fórumokon! Eppen ezért van a közéleti szereplés más színtjeinek is igen nagy jelentősége. (Természetesen a konkrét munkára irányuló tevékenység hasznán túl.) S ez akár „tervezett” is lehetne. Elég gyakori tapasztalat ugyanis, hogy az úgynevezett „második vonal” nincs, vagy alig van kiépítve. A közéleti tevékenységben aktívan, eredménnyel dolgozók kiválása esetén nincs olyan lehetőség, hogy azokból lehetne választani, akik e tevékenység más szintjein már beváltak, ez a munka „testükre szabott”.

*

Fontosnak ítélt területe a közéleti tevékenységnek a lakóhelyen, a lakótelepi közösségekben kifejtett munka. (Bár az előbbi magam részéről lényegesebbnek tartom, természetesen nem mereven elszakítva a kettőt, hiszen ugyanazon emberekről van szó, de a „kicentizett” szabad idő korlátai itt túlságosan hatnak.)

Tudott, hogy az új lakótelepek benépesedése elsősorban a magasabb kvalifikált szakmunkásokból, fiatal értelmiségiekből történik. Ez azonban nem jelent homogén csoportot, amit a lakóhelyi, lakótelepi közösségek kialakulatlansága elég jól szemléltet, sőt tovább bonyolítja a helyzetet itt, az is, hogy az értelmiségiek szabad idejét a szakma, a hivatás alaposan lecsökkenti.

(27 éves orvos.)

„Kénytelen-kellemetlen, de súlyoznom kell ezeket a dolgokat. Nem talicskázok a ház előtt, nem „lakótelepi gyűlök” (mint itt nevezik a lépcsőházban, vagy a szárítóban tartott lakótelepi gyűléseket), nem szervezem a lakótársakat közös beszélgetéseket, sörözésre, nem „teszem magam” az itteni kulturális életért, néhány órámat jut hetenként ilyesmire, s azt most leköti, hogy garázsokat építünk. Közösen. Egyébként elhiheted, hogy ez is elég jól összehozza az embereket, s munka közben sok mindenről szó esik, azokról is, amit most említettél...”

(Vezető beosztású, 28 éves diplomás.)

„Igen szeretek ügyködni. A munkám is olyan, hogy összefügg ezzel, meg a családom is jól szervezett: nagymama, nagypapa, hatásköröm is van, tudok intézni dolgokat. Hát csinálom. Igen persze a beosztásom miatt s nem mindegy, hogy csinálom-e vagy sem...”

Világos: a lehetőségek a lakóhelyen ugyancsak korlátozottak, azonban nem mindenki számára. A „jól szervezett” család, a „vezető beosztás” más feltételeket biztosít, s a tenni-akarókat megosztja. Akiknek minden erejét idejét, leköti a nehezen megszerzett lakás, egy bizonyos életszínvonal biztosítása, a szakma fejlődésével való lépéstartás, az – ha még akar is – nehezen képes bekapcsolódni, a közösségek kialakításában részt venni. Így hátrányos helyzete még a közéleti tevékenységben is kiütközhet.

Természetesen nem helyes néhány példa alapján általános érvényű következtetéseket levonni, nem is célokom, de az objektive korlátozottabb lehetőségű tehetséges tenniakarók problémáira több gonddal kellene figyelni.

Fekete László

Egy asztal mellett

VITAVEZETŐ: Önök szerint a hetvenes években Magyarországon mit lehet korszerű életnek, korszerű életformának tartani? Mindenki a saját tapasztalataiból, saját életéből tud kiindulni, akár azt tekintve korszerű életnek, akár ahhoz képest valami mást. Megtud-e az ember fogalmazni maga számára valami eszményt, hogy hogyan éljen? Hogyan illeszthető bele az élet-eszménybe az életszínvonal kérdése, a kereset, a továbbképzés gondolata – egyáltalán mi az, hogy korszerű élet?

TECHNIKUS: A fogalmazással van, azt hiszem, probléma, mert a korszerűség alatt én valahogy azt értem, hogy az igények legteljesebb mértékben való kielégítése. Szabadidő, szórakozás, kulturálódási lehetőségek: mind együtt legyen a megfelelő mértékben.

MUNKÁS: Szerintem az a korszerű élet manapság, amikor szinkronban van a művelődés és az anyagi igények. Tehát magyarul: pénz kell ahhoz, hogy az ember kulturálódni tudjon, szabadidejével rendelkezzen. Szóval: mindenhez pénz kell. Pénz kell ugye. És minanyájan a munka után járó bérből, tehát fizetésből élők vagyunk. Nincs más jövedelem, vagy más valami. És ahhoz, hogy én az igényeimet kielégíthessem, kulturálódjak, tehát – mit tudom én – hangversenyre járjak, vagy néha felmenjek Pestre, színházba vagy könyvet vegyek – mindehhez kell a pénz. És olyan kereseti lehetőség, amellyel mindezt meg tudja teremteni magának az ember.

VITAVEZETŐ: Namármost az a kérdés, hogy aki jól keres, az korszerűen él-e?

TECHNIKUS: Az még nem jelenti azt. De már, ha ésszel él, lehet korszerűen élni. Szükséges a korszerű élethez – azt hiszem – mosógép, televízió, hűtőszekrény, a korszerű lakás, esetleg központi fűtés, hideg-meleg vízzel. Azt hiszem, hogy ez már egy minimális igény, amit mindenki elérhet.

VITAVEZETŐ: Azt hiszem, hogy ezzel egyet lehet érteni. A kérdés az, hogy mi itt Önöknél a valóság. Hogyan élnek, mire jut pénzüik és mire jut idejük? Valóban az-e a fő kérdés még mindig, hogy megfelelő szintre jusson el az életszínvonalunk, úgyhogy jusson ételre, italra, lakásra. Vagy pedig ma már – legalábbis a munkásság többsége – eljutott olyan szintre, hogy nagyjából megél, keres annyit, hogy a legfontosabb szükségleteit (anyagi szükségleteit) kielégítse, és valahol ott vetődik most fel a probléma, ott vitakoznak az emberek, ott van mindig a konfliktus, hogy „hogyan tovább” (...) Beszéljünk most egy kicsit a brigádközösségekről is: hogyan élnek, hogy dolgoznak, hogyan szórakoznak és művelődnek a Vörös Október brigád tagjai.

UZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Nagyon komoly munkát igényel az, hogy egy brigád összeforrjon. Volt ebben a Vörös Októberben olyan is, aki elfelejtett a munkaidő kezdetétől megjelenni, ez az ember nagyon hajlamos volt arra, hogy a borospoharaknak a fenekére nézzen. (...) De végül mégis megváltozott. Érdemes volt azért, mert beilleszkedett egy olyan brigádba, amely nagy elszáratással vett részt kirándulásokon, amely a gazdasági feladatát nagyon komolyan veszi, a tőle telhető legjobban igyekszik azt teljesíteni.

MUNKÁS: Hát én a brigádmozgalmról nem tudok annyi szót és jót elmondani, őszintén mondom. Ez az én véleményem. Ahogy én látom. Nehéz az embereket összefogni, legyen az a társadalmi munka vagy valamilyen közös megmozdulás, valahogy mindenki elfoglalt a saját problémájával, a saját gondját helyezi előtérbe. Gondolok itt arra, hogy a városban már sokaknak kis kertje van, rohan oda, ha leteszi a nyolcórás műszakot, a szerszámot. Mindenki rohan, futós oda a kertvárosba; gyomlálni, palántázni. Persze ez nem általános dolog, amit én

mondok, csak ahogy én látom. A másik amit én látok, hogy sok az adminisztrációs hiba, szerintem „papírvonalra” csúszott ez a brigádmozgalom. Mozijegy-gyűjtések, meg ilyen hasonló dolgok. Ha volt közös mozilátogatás, egy bácsi, mikor jöttek ki a moziból, azt kérte, hogy „legyen szíves a jegyeket...” Szóval ilyen is volt. Ha el is megy a brigád színházba vagy moziba, a vitára már nem került sor, mert egyszerűen nincs rá lehetőség, nincs rá idő, nincs rá mód. Mindenki ment haza, sok a vidéki általában. A dolgozók nem tudom hány százaléka, de nagyon sok vidéki bejáró van, és nem minden olyan szép szerintem, mind ahogy lenni kellene. Valahogy a közösségi szellemem kellene javítani vagy változtatni, vagy más irányba terelni az emberek érdeklődését.

BRIGÁDVEZETŐ: Ha egy csoporton belül vagy egy brigádon belül már van egy olyan ember, vagy kettő, vagy háromnál több személy, aki események sorozata, az már a brigád érdeklődésig szervezett képvisel vagy érdekli az esetet is fel tudja kelteni.

VITAVEZETŐ: Támogatja-e egyáltalán a gyár az üzemeztetés az oktatást? Nagyon sok heilyen, amit a rádióval jartam, arról panaszkodtak a munkások, hogy nem támogatja az üzemeztetés beiskolázási kerelmüket, mert azt mondja, hogy neki ebből semmi haszna nem lesz – mármint az üzemek – csak kára, mert szabadságot kell adnia, el kell engedni korábban, és akkor mi nek? Van-e ebben valami igazság?

MUNKÁS: Hát valóban így van, mert nem javasoltak itt többünket. Mert, azt mondták, úgyse tudnak bennünket foglalkoztatni, mint ahogy be is bizonyosodott, hogy nem alkalmaznak bennünket az iskoláztatás után. De azért ettől függetlenül az a véleményünk megmaradt, hogy érdemes volt továbbtanulnunk.

VITAVEZETŐ: Nos, tehát mégis engedték?

MUNKÁS: Engedték, de hozzájárulás nélkül.

VITAVEZETŐ: Nem kaptak tanulmányi szabadságot?

MUNKÁS: Nem. És nem szerződünk a vállalattal olyan értelemben, hogy iskolázás után minket már végzettségünknek megfelelő álláshoz juttatnak. Nem is juttattak bennünket. De ezen már túl vagyunk és nem is igényeljük. Már 15 évig normán dolgoztunk, meg vagyunk edződve, szívósak vagyunk, és amíg tudjuk, csináljuk továbbra is.

UZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Természetesnek veszem, hogy egy acél- és vasöntő gyáregység dolgozója, ha továbbtanulási igénnyel lép fel, és nem olyan szakmában kívánja továbbképezni magát, amelyet a saját területén alkalmazni tud, egy kicsit meggondolja magát az a gazdasági vezető, hogy hozzájáruljon-e. A vállalat egy csomó forintot befektet erre. Akár a szabadságokat, akár egyéb kedvezményeket veszünk figyelembe, ezek a dolgok a dolgozó zsebébe is érintik, a nyereségből mennek el. Ezeket a nyereségből fedezett dolgokat csak meg kell gondolni, hogy később hasznosítani tudjuk-e.

VITAVEZETŐ: A tanulás mindig megtérül. De azt hiszem, hogy a vita nem is annyira a szakmai továbbképzésnél szokott kiütközni, hanem ott, amikor például egy esztendőnyi gimnáziumba akar járni. A vállalat nem járul hozzá, hogy a fiatal ember gimnáziumba járjon, mert „közvetlenül nem érdeke.” És itt van az igazi probléma, azt hiszem. (...)

MUNKÁS: Én az üzemem belül ugyanabban a szakmában akartam továbbtanulni, de rám sem, mint ahogy több kollégámra sem tartottak igényt, ezért hát kihelyeztek bennünket egy új gyáregységbe, ahol nagy a munkaerőhiány.

TECHNIKUS: Hogy ne legyenek hiányszakmák, azt azzal lehet megoldani, hogy jó keresetet biztosítsanak. Akkor nem lesz olyan probléma, hogy az iparitanulói intézetekben nem tudnak osztályt indítani, mert nincs jelentkező. Végülis: aki ezekre a hiányszakmákra jelentkezik, az már annyira gyenge képességű, hogy az általános iskolát valahogy végigbicegte, és máshová nem megy el, nincs más lehetősége. Hallottam én olyan dolgot, hogy csőszerező szakmát tanulnak

a gyerekek és valamelyik gyerek első évben megbukik és akkor azt mondták neki, fiam te megbuktál, mint csőszerező, át leszel irányítva hegesztőnek, mert annak még jó vagy. A hiányszakmák anyagilag is egy kicsit háttérbe szorulnak, különben is vagy egészségre ártalmasak vagy pedig a munkakörülmények nem olyan automatizáltak, több fizikai erőt igénylő szakmák. Odakerül az, aki az általános iskolát végigbicegte. Itt kellene a szakszervezetnek vagy valakinek a vállalaton belül is felszólalni, patronálni, hogy ezek az emberek, ezek a fiatal szakmunkások valamilyen formában képezhessék magukat. Átsegíteni őket. Nemcsak a ma törvényes három nap tanulmányi szabadságra gondolkodok, ami mindenkinek kijár, aki esti középiskolában továbbtanul, hanem többre. (...)

VITAVEZETŐ: És ez már megint nemcsak pénz, hanem ...

TECHNIKUS: ...nem, persze. Szélesebb látókörű ember lesz. Gondolom, hogy többféleképpen kamatoztatja a tanulást a gyakorlatban. És van még egy másik oldala is a dolognak. Olyan még nem hallottam, hogy a technológiában vagy a szerkesztésben munkaerőhiány lett volna. Ilyen még nem volt, tudomásom szerint. De olyanról tudok, hogy gyáregységekben, műhelyekben, vaszerkezeti üzemekben munkaerőhiány van. Tehát fizikai munkaerőhiány. Szerintem azokat a foglalkozási ágakat vagy szakmákat kellene dotálni, pénzzel patronálni, ahol munkaerőhiány van. Azzal lehetne az embereket átcsoportosítani. Erőszakkal nem lehet valakit lakatosnak, egyengetőlakatosnak küldeni, vagy rozsdatisztítónak. Csak pénzzel lehet küldeni.

MUNKÁS: Vannak olyan jó szakmunkások, akik jól keresnek: elérik a 3000–3500 forintot átlagosan.

UZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: 330 művezető van a Győri Vagon- és Gépgyárban, vagy volt – és ezt soknak találták. Leépítések voltak, volt olyan, hogy aki akart, visszamehetett a jól kereső fizikai állományba. De nem fordult elő olyan, hogy a művezető azt mondta volna, hogy „uraim leteszem a köpenyt, ott van a kalapács, fölveszem, aztán elkezdek püfölni.” Ilyen nem volt. Pedig azt mondták, hogy elmarad a pénzük a jól kereső szakmunkások mögött. Ebből meglnt az szűrhető le, hogy ott kell dotálni, ott kell fizetni, ahol hiányzik az ember, nem ott, ahol van ...

VITAVEZETŐ: Azért a dolog nem ilyen egyszerű: a munkabért nem lehet közvetlenül és tartósan a kereslet-kínálat „piaci” törvényeitől függővé tenni. Fontos és gyakran érvényesített szempont a béreknél a munkaerőhiány: de túlatilag csakis a munka értéke, fontossága szerinti elosztás lehet biztos alap. Efelé mutat a tervezett egységes szakmai bértáblázat is (...)

MUNKÁS: Szerintem a fizikai munka alábecsülése valahogy úgy néz ki, hogy „ez csak melós, mit akar”?

VITAVEZETŐ: Azt hiszem a lényegre tapintott.

TECHNIKUS: Mindenki azért tanul, hogy megnyerje a Dárius kincseit?

MUNKÁS: Sokan azt mondják, hogy csak akkor tanulok tovább, ha a vállalatnak érdeke. Hát én szerintem nem így áll ez a dolog, mert én akkor is továbbtanulok, ha a jó szüleim nem akarják. Tehát elsősorban nem azért tanulok tovább, mert az a vállalatnak érdeke, hanem, mert én úgy érzem, hogy nekem érdekem a művelődés, vagy a fejlődés, vagy a szélesebb látókör megszerzése, és akkor én továbbtanulok, akár annak ellenére, hogy a vállalatnak nem érdeke.

BRIGÁDVEZETŐ: A magasabb iskolai végzettség, akár politikai, akár más iskolát veszek figyelembe, azt jelenti, hogy az üzemi demokrácia valamely fórumához bátrabban, nyiltabban, jobban fogalmazva tud valaki hozzászólni.

TECHNIKUS: Szeretném valakitől konkrétan hallani, hogy mit ért üzemi demokrácián. Mert van a termelési feladat, van a fizikai dolgozó, van az a műszaki dolgozó, aki technológus, van az a kereskedelmi alkalmazott a vállalatnál, a piackutató. Hát én nem szólhatok bele annak a munkájába. Az üzemi demokrácia szerint beleszólok mindenbe: a vállalat döntéseibe is beleszólok egy fizikai dolgozó, vagy beleszólok

+ **A Magyar Rádió hasonló című sorozatában ez év januárjában elhangzott adásból.** (Szerkesztő: Sárkány Klára. Vitavezető: Agárdi Péter.)

egy másik alkalmazott. De eleve: hogyha nem az én szakterületem, akkor nem szólhatok bele, mert valamit elrontok. Tehát azért van ott megfelelő képzettségű szakember, azon a ponton, hogy ő a legjobb tudása szerint döntsön. Legjobb tudása szerint — hangsúlyozom. Tehát itt kellene felvilágosítani az embereket, hogyha ott azon a ponton, ahol vannak, tökéletes munkát végeznek, akkor nem lesz szükség arra, hogy beleszóljon a dolgozó a vállalat döntéseibe, a vállalati tervek alakulásába vagy alakításába...

MUNKÁS: Nem is az a lényeg, hogy egy egyszerű ember mindenféle szinten képzett legyen. De ha beleszól, és olyan tájékoztatást kap, hogy ezzel a dolgok közepébe kerül — akár a vállalati tervnek az összeállításánál, akár a különféle problémák megoldásánál közelebb kerül a kérdéshez — akkor ezzel is fejleszti a látókörét.

TECHNIKUS: De a másik dolog, most én történetesen hogyan szólhatok bele, ha azt mondják termelési tanácskozásokon, hogy kérem, a győri vagongyár behoz 500 darab kocsi: akkor én mondjam azt, hogy miért ötszázat, miért nem ötszázötöt? Vagy 499-et?

VITAVEZETŐ: Az üzemi demokráciának nem ez a lényege. Az üzemi demokrácia nem azonos a szakmai kérdésekbe való aprólékos beleszólással, de az már üzemi demokrácia, hogy ezt az üzemi részt pl. jól vezetik-e, van-e állandó anyagellátása. (...)

ÜZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Szinte minden ilyen termelési tanácskozás alkalmából hangsúlyozzuk azokat a dolgokat, hogy ez az a fórum, ahol a dolgozók elmondhatják a mindennapos panaszait.

BRIGÁDVEZETŐ: Kötelesek elmondani.

MUNKÁS: Kötelesek elmondani. S amikor befejeződik a termelési tanácskozás, akkor még ketten-hárman esetleg megkeresik az előadót, aki a termelési tanácskozást folytatta, és kisebb egységben, kisebb kollektívában mondják még el az észrevételeiket.

ÜZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Engem boldogság tölt el akkor, amikor egy egyszerű fizikai dolgozó meglátok az iroda ajtaján nem kopogni, ha-

nem benyitni. 26 esztendeje dolgozom a Vagongyárban és emlékszem én arra az időszakra is, amikor az egyszerű dolgozók remegtek az irodaajtóban. Ma már ilyen nincs. Ma már minden egyes dolgozó bátran, néha fölényesen is, nyit be.

VITAVEZETŐ: Szóval itt a brigádmozgalomnak van egy emberi eredménye is. A demokrácia egyben a magabiztosságukat is erősíti?

ÜZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Biztos hogy így van!

VITAVEZETŐ: Ez is tulajdonképpen azt bizonyítja, hogy a művelődés és az üzemi demokrácia tulajdonképpen ugyanannak a dolognak két oldala. És mivel jelenleg az üzemi demokrácia sokhelyütt alacsony színvonalú, még nem fejlett, az a látszat áll fenn, mintha az lenne az üzemi demokráciának a feladata, hogy szakmai rész kérdésekre szóljanak bele a dolgozók. És mivel erre nincs lehetőség, sok középszintű vezető a terhelékenységre, a nyereségre hivatkozva — olykor talán akaratlanul is — gátolja az üzemi demokrácia fejlődését. Pedig manapság nem ez a tendencia, hanem az ellenkezője. Az, hogy tanuljunk, tanuljunk azért, hogy egyre átfogóbban lássuk a dolgokat. Hogy ne csak a saját munkapadomat lássam, hanem lássam az egész üzem gondjait is. Nem a legaprólékosabb számszerű statisztikai kérdésekben persze, hanem abban, hogy mit termelünk. Van pl. olyan munkás, egy betanított munkás, aki egy csavart becsavar, és nem tudja, hogy mibe. Ez a munkás egész másképp él — nemcsak a gyárban, hanem otthon is — ha már tudja, hogy miért csinál. A gazda — öntudata, közösségi érzése is „megjöhethet” ettől.

MUNKÁS: A munka is igényli a szélesebb látókört. De nemcsak munkahelyen van az ember, hanem barátok között, társaságban, ismerősök között is: ahol újságot olvas és könyvet, televíziót néz.

VITAVEZETŐ: Valóban, nemcsak a munka az ami az ember életét adja.

MUNKÁS: Aki szakmához köti a továbbképzését, az már szerintem a műveltségét, szakmasze-

retétét is bizonyítja. Mert látja: műszakilag egyre korszerűbbek a gépek s ezzel lépést kell tartani, tehát érdemes tanulnia. S éppen ez a tudat ösztönzi az embert, hogy igénye legyen a továbbfejlesztésre.

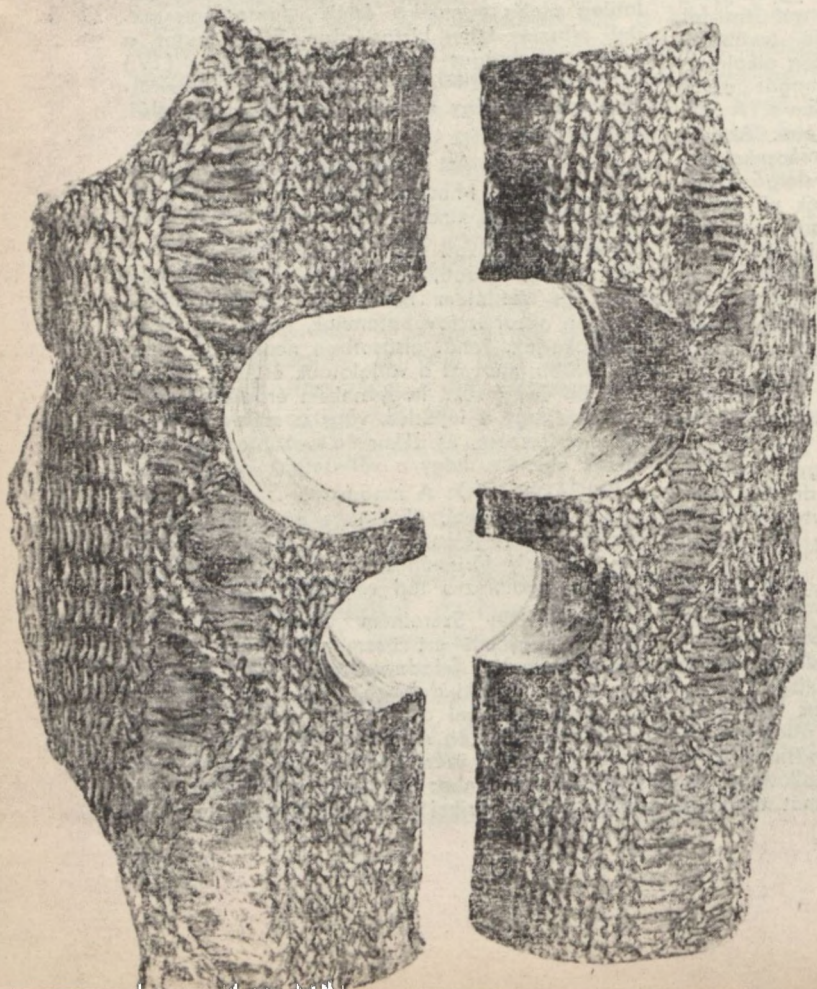
TECHNIKUS: A technika fejlődése azt igazolja, hogy a fizikai munkás már nem csak emelget, lapátol, meg küszködik, cipekedik — most már a fizikai munkásnak is gombnyomogatás következik. És nem kell szégyellni, hogy valaki fizikai munkás. Nem lehet kizárólag azért tanulni, hogy az emberből vezető legyen.

MUNKÁS: Azt hallottam a napokban, hogy a gyerektől kérdezik az iskolában: mi a foglalkozása az apának, mi a foglalkozása az anyának. És szégyelli bevallani, hogy „az én apám csak egy lakatos” — vagy kubikus történetesen. Ez nevelés kérdése. Vagy a gyerekekre valahogy már beidegződött, az anyatejjel szívódott bele ez a szemlélet? Így nevelik, hogy: „fiam, te szégyeld, hogy az apád kubikus”? Ilyen is van. Egészen biztos, hogy van, sajnos.

VITAVEZETŐ: Azt hiszem, hogy a választóvonal az emberek között, az értékes és a nem értékes munka között nem ott húzódik, ahol a fizikai munka és a szellemi munka határa van. A fő választóvonal nem ez. A fő választóvonal az, hogy valaki a saját munkaterületén — lett legyen az fizikai munka vagy íróasztali, értelmiségi munka — hogyan dolgozik, milyen a munkája, a munka minősége. Persze, az is tény, hogy jelenleg az ország technikai fejlettsége következtében még nagyon sok olyan munka van, nehéz fizikai munka, amelyet nem lehet teljes szívvel végezni, illuzió lenne arra törekedni, hogy ma mindenki tökéletes kielégülést nyerjen, otthon érezze magát a saját munkájában. Viszont az is tény, hogy társadalmi méretekben nem kerülhet szembe — vagy nem szabad, hogy szembe kerüljön — a munka és az ember munkán kívüli tevékenysége, életformája. Sőt: éppen hogy a munka révén, az értelmes munkára épülő korszerű életformában található az ember igazi otthona”.

Vallomás egy rádiósorozatról

Közel két éve, hogy a Rádió stúdiójában egy asztal köré hívtuk a **Társadalmi Szemle „Kinek irtunk?”** vitájának elindítóját, **Hajdu Ráfist** és egyik munkás-hozzászólóját, **Nagy Bélát**. Egyszeri beszélgetésnek szántuk azt a vitát a munkásság és művelődés, az olvasók és kritikusok „viszonyá”-nak oly sokat érintett kérdéséről. De a beszélgetést folytatni kellett, mindekelőtt azért, mert Nagy Béla meghívta a rádiót abba a közösségbe, ahol él és dolgozik, — a Borsod megyei Edelénybe. A vendéglátó ismeretségi körében továbbgyűrűző kíváncsi érdeklődés „hívott” ezután bennünket Edelényről Kazincbarcikára, s az akaratlan sorozat következő állomásai a Debreceni Járműjavító, egy békéscsabai brigádklub, Nagyszénás község, a Győri Vagon- és Gépgyár, Halmajugra község stb. lettek. Vajda Ferenc és Járkány Klára ösztönző szerkesztői együttműködése révén vált az egyszeri műsor sorozattá. A sorozat értékeit, gyengéit és hatását nem én vagyok hivatva elemezni. Annyi azonban kétségtelen, hogy ha hullámozó színvonalon, ha nem egyöntetűen élünk, pezsgő vitalégekben is, de talán sikerült egy, időszerű művelődési és társadalmi kérdéseinkről a „legilletékesebbek”-kel: kétkezi dolgozókkal beszélgető, együttöprengő műfaji kísérletet elindítani. Nem művelődésügyi szakemberekkel, hanem a „résztevőkkel”, a közművelődési-népművelési statisztikák és a gyakorlat „alanyaival” ülünk egy asztal mellé, anélkül, hogy kinyilatkozásnak, minden áron elfogadható álláspontnak tekintenénk az elhangzó véleményeket csak azért, mert munkásoké. Az őszinte léghő, a közös célok,

az együtt felismert problémák s főleg a társadalmi megközelítés biztosította e beszélgetések hitelességét. S ez azért is öröm, mert éppen e vitákon fogalmazták meg, többször a munkásrésztvevők, hogy hiányolják még közéletünkben a munkásság és az értelmiség, a vezetők közötti teljes bizalmat. Vagyis mindenek előtt az értelmiségi magatartás elvszerűségében is tapintatos, demokratikus szellemű, a munkásokért, s nem fölöttük, nélkülük vitatkozó jellegét.

Két tanulság megfogalmazása kívánkozik még a tollamra. Egy tárgyi és egy személyes.

A vitaműsorok – „tárgyi oldalról” – szinte első pillanattól kezdve azt bizonyították (ami persze elvileg közhelynek tűnik) hogy a művelődés, a kultúra kérdése elválaszthatatlan társadalmi problémáktól, vagyis a művelődés pusztán reszortfeladatként való kezelése (amire még nem kevés példa van) ellene mond nemcsak a kulturális forradalom lenini értelmezésének, de gátolja mai társadalmi valóságunk húzóerőit is. Egy gyáron belül például – számtalanszor megbizonyosodtam róla – eltéphetetlenül összefügg egyrészt a színvonalas gazdaságirányítás, az üzemi demokrácia, a munkások felelős „beszólásának” komolyan vétele, az alapközösségek (például brigádok) példaadó ember-erkölcsi kohéziója; és másrészt a beiskoláztatás, a továbbtanulásra ösztönzés igényes káderpolitikája, a gyári dolgozók műveltségének és világképének érezhető túgulása. Mint ahogy nem kevés a „negatív előjelű” összefüggés is: a technokratikus, az üzemi demokráciát a nyereségre és a (sokszor vélt) gazdasági hatékonyságra hivatkozva visszafogó vezetés nemcsak azért követ el hibát, mert a munkások tulajdonosi öntudatát, közösségi aktivitását gyengíti és manipulálja, mert a fogyasztói-privatizáló-kispolgári életstílust erősíti az emberek gyáron kívüli életében is. Azért is káros ez a „technokrata bürokratizmus”, mert például a továbbtanulásban való pillanatnyi üzemi-gyári érdektelenségre hivatkozva távlatilag a gazdasági-termelési korszerűsödés

ellen is dolgozik, hiszen nagyobb általános műveltséggel az az esetleges új szakmai feladatok is könnyebben oldhatók meg, s az emberi-erkölcsi-tudati energiák és belső ösztönzések (amelyeket az ember a korszerű műveltség révén szerez) felmérhetetlen anyagi erőforrás felhalmozódását is eredményezhetik. A gyár keretei közül kilépve ezért is összetartozó társadalompolitikai célkitűzéseket, ugyanannak a folyamatnak csupán különböző (de nem elválasztható s főleg nem egymás ellen kijátszható) oldalait jelenti a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítése, a szocialista demokrácia (s alapsejtje: az üzemi demokrácia) következetes fejlesztése és a közművelődés, az oktatás új koncepciójának kidolgozása.

Személyes oldalról mindehhez csak annyit kiegészítésül: hivatásom szerint az irodalommal foglalkozom, kritikusként, irodalomtörténésznek készülök, munkám tehát elsősorban a könyvekhez köt. Bár a könyvek mellett, az írásztali tudományos munkát elsősorban a vállalt és kiérlelt új gondolatok helyessége, igazságtartalma minősíti, s korántsem a demagóg módon értelmezett „életesség”, a „nép közé járás”, számomra mégis sok ösztönzést ad – legalábbis így érzem – ez a rádiós tevékenység, műsorvezetés. Mert végülis segít abban, hogy átlássam a „kulturális folyamat” ívelését az alkotástól a közvetítéseken át a befogadóig, s jobban megértsem az írástudók, a kritikusok, irodalomközvetítők és szerkesztők, s általában az értelmiség megtisztelő feladatait, de egyúttal mérhetetlen felelősségét is. (Talán patetikus ez így, mintha nem illene manapság ekként fogalmazni – no nem baj!) Konfliktusok, igazi frontok valójában nem a tudományos és a közművelődési megközelítés között vannak az életben, hanem egyrészt az egységes szocialista kultúra-személet, másrészt az öncélú „tudományoskodás”, ál-kérdésfelvetés, illetve az itt-ott még fellelhető prakticista, manipuláló, „ez van” szemléletű, cinikus „művelődéspolitikai” gyakorlat között.

Agárdi Péter

Központ és gyáregység

Nógrád iparának egyik sajátossága, hogy az üzemek többsége gyáregységi, gyár vagy telephelyi szinten működik – a budapesti központok irányításával. A korábbi időkben erőteljesebben, az utóbbi hónapokban már jóval kevesebbszer, de időnként fellángol a kívánság: több önállóságot kérnek a megye gyáregységei, gyarai. Indokoltak ezek a kívánságok? Miben rejlik a Budapestre irányított üzemek függősége és önállósága? Hogyan élnek kapott lehetőségeikkel? Mit tesznek vagy tettek a nagyobb önállóság megszerzéséért? S végül: hogyan látják „fent” az önállóság növelésének további feltételeit, annak útját, módját, lehetőségeit? Ezekre a kérdésekre kerestünk választ megyénk egyik legdinamikusabban fejlődő új gyárában, a Budapesti Rádiótechnikai Gyár salgótarjáni gyáregységében és annak a budapesti központjában.

A salgótarjáni üzem „alapgyártmánya” az összüzemi munkamegosztásban az URH-rádiótelefon. Tavaly májusban a gyártmány 10 egységéből még csak három állítottak elő. Ez év elején újabb három egységgel bővült a termékpaletta. A központ nem gátolja, hanem segíti a gyáregység nagyobb önállóságra irányuló törekvéseit. Ez a tendencia jól felfogott gazdasági érdekből, az egész vállalat fejlődésének igényéből fakad: a számítástechnikai programot csak akkor tudják a követelményeknek megfelelően teljesíteni, ha a budapesti gyáregységet teljesen tehermentesítik a jelenlegi URH-rádiótelefonok különböző egységeinek gyártása alól.

A BRG-nél olyan központi vezetési elv és gyakorlat érvényesül, amelyeknek értelmében a gyáregységek napi termelését Budapestre irányítani, operatív módon megoldani képtelenség. Ezért – ahol csak lehet – minden módon növelni kell önállóságukat. Ez csak nagy körültekintéssel, megfontoltan, reális helyzetfelmérés alapján lehetséges. E tekintetben sem előre-

szaladni, sem lemaradni nem szabad – és nem is tanácsos.

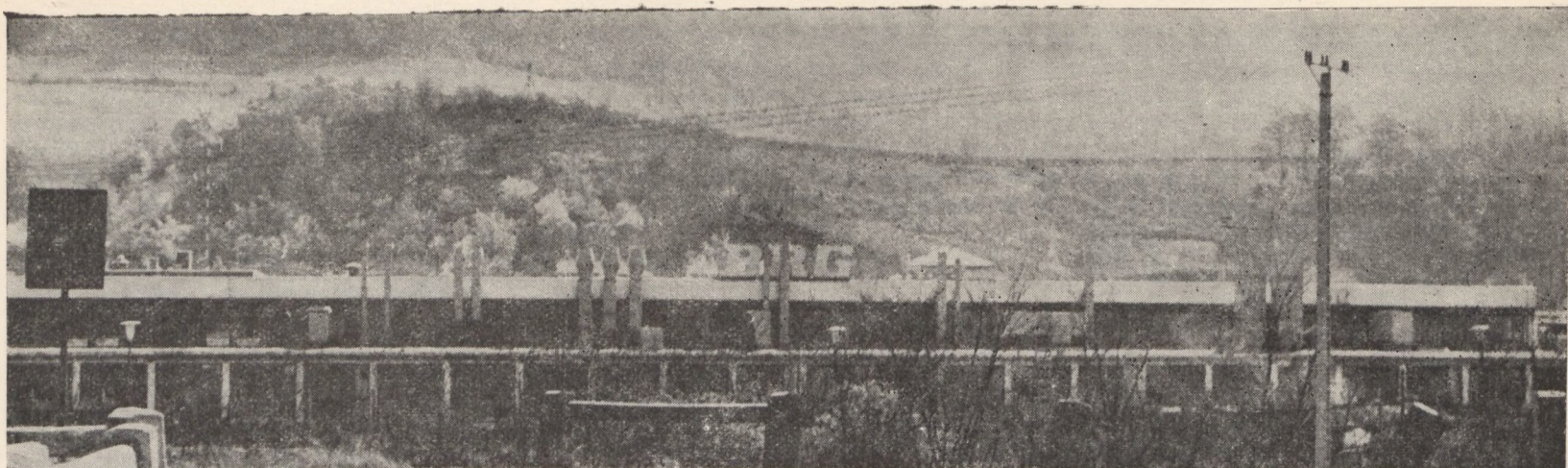
A budapesti központban Stenczinger Sándor vezérigazgató mondta el a múlt év közepén, hogy a salgótarjáni gyáregységben nagy az igyekezet. Az itt dolgozó kollektíva, műszakiak és fizikaiak egyaránt képesek nagyobb feladatok elvégzésére is. Néha szinte vissza is kell fogni a gyáregység vezetését, hiszen a nagyobb fejlesztés szubjektív feltételei csak folyamatosan alakulnak ki. A kecskeméti gyáregység például tíz év alatt eljutott a mai szintre, – az önálló elszámolási rendszer megvalósításához. Ennyi idő nem kell a salgótarjániaknak, mert a központ jól hasznosítja korábban szerzett tapasztalatait. A bizonyíték! A központ szeretné, ha év végére Salgótarjában gyártanák le az URH-rádiótelefonok minden egységét. S közvetlenül innen is exportálnák.

Az akkori kívánság, óhaj több tekintetben a megvalósulás útján halad. Igaz, ez év elejétől még csak hat egységet gyártanak itt. Év közben újabb két egység átvételét oldják majd meg. Az utolsó két egység átvétele 1975 elején történik majd meg. Addig is ideszállítják azokat az egységeket, amelyeket jelenleg Budapesten gyártanak. Itt végzik el a rendszertechnikai, valamint a műszeres és funkcióvizsgálatokat. Elvégzése után becsomagolják az árut, vagonba rakják és innen exportálják. Erre a nagy feladatra egy fél év alatt készült fel a salgótarjáni gyáregység kollektívája.

Az URH-rádiótelefon igen kényes híradástechnikai berendezés. Előállításra a munkásoktól az átlagnál nagyobb általános műveltséget (általában érettségizett lányokat, fiúkat, jólképzett híradástechnikai szakmunkásokat, technikusokat és villamosmérnököket) követel. E követelmény kielégítését tartja egyik legnehezebb feladatának a gyáregység vezetője, Pálfalvi László.

Önként adódik a kérdés, mit tett eddig a gyáregység a nagyobb önállóság megszerzéséért?

Salgótarjában villamosipari szakembert szerezni – más üzemből, vállalattól – nemigen lehet. Akik vannak, azok nem

olyan specialistái ennek a szakmának, amilyenek ma már az üzem által korszerűnek ítélt követelmények. Látszólag egy gyártmányról van ugyan szó, ennek ellenére, ahány megrendelés érkezik a gyárba, annyi változatban készül el a termék. A legapróbb változtatás is komoly, szakmai, műszaki felkészültséget, intelligenciát követel tehát. Azt sem szabad elfeledni, hogy az URH-rádiótelefon gyártás alapjában véve háromévenként megújul, vagyis ebben az iparágban az előállított gyártmányok korábban évülnek el, mint másutt. S ezzel együtt avulnak el (részben) a megszerzett szakmai ismeretek is. Azok a szakemberek, akik például annakidején a vezetékes híradástechnikával foglalkoztak, bizony nehezen igazodnak el, nehezen állják meg a helyüket. (A mostani követelményeknek megfelelő szakemberképzés pedig régebben nem folyt a városban.) A gyár letelepítésével kezdődött meg ebben a szakmában a szakemberutánpótlás.

A gyáregység már több fiatalat beiskolázott. Ez azonban igen kevés az egyre növekvő feladatok sikeres elvégzéséhez. Nehezíti a szakemberképzést, hogy nincs jól megoldva a tanulók gyakorlati oktatása. A szakemberutánpótlás gondjait növeli továbbá az is, hogy azok, akik korábban elektroműszerész szakképzést szereztek, elhagyták a várost, mert eddig nem találtak megfelelő foglalkoztatási lehetőséget. A gyáregység vezetője igyekszik ugyan visszahozni az elvándoroltakat, de mivel ez sem jelent megnyugtató megoldást, kénytelen máshonnan „toborozni” magasfokú szakmai ismeretekkel rendelkező szakembereket. Ez pedig nem megy máról-holnapra. Holott itt, most azonnal, sok, jóképességű elektroműszerészt, technikust vagy szakmunkást tudnának foglalkoztatni.

Jelenleg 12 mérnök és 41 technikus dolgozik a gyáregységben, az igazgató most tárgyal egy Leningrádban végzett házaspárral. Egy ösztöndíjasuk van, két most végzős mérnökjelölttel tárgyalnak Budapesten idejövételükről.

A vezérigazgató:

– A nagyobb önállóság legfontosabb feltételének tartom, hogy a munkások, műszakiak tökéletesen ismerjék meg azt, amit gyártanak. A gyártmány rajzán túl ismerjék azok konstrukciós elveit: mindazokat a követelményeket, amelyek a rajzból nem derülnek ki egységesen és teljesen egyértelműen. Ha ezt sikerül elérni, akkor a salgótarjáni műszaki gárda már vitatkozni is tud a jobb gyártás feltételeiről, követelményeiről, sőt tanácsot is tud adni a „hogyan jobban” megvalósításához.

A gazdasági szabályozókat valóban ki lehet dolgozni, meg lehet gyorsan tanulni, hamar el lehet sajátítani... A híradástechnikai ismeretekhez azonban az előbbinél jóval több kell: magasfokú munkaintelligencia. Ezért úgy vélekedik, hogy a Salgótarjában foglalkoztatott fizikai munkások zömének érettségivel kell rendelkeznie. Ugyanis ebben az esetben, a sok közül nem egy szakmáról van szó, hanem olyan fizikai munkáról, amelyben alapvetően meghatározó a szellemi koncentráció, a felfogóképesség, az általános műveltség. Ez per-döntő a vállalat további fejlődése szempontjából is. S bár nem jelenti azt, hogy ezután nincs szükség azokra a fizikai munkásokra, akiknek csak nyolc általános iskolai végzettségük van, (akik eddig is bizonyították, hogy kisebb általános elő-

képzettséggel is képesek egyúttaladni a korrallal): az előbbieket figyelembe véve a létszám bővítésnél elsősorban fiatalok, érettségizettek felvételét szorgalmazzák Budapesten, bár arról a járható útról sem szabad lemondaniuk, hogy a dolgozók gimnáziumában képezzék fiatal dolgozóikat. Sajnos az érettségizett fiatalok közül kevesen jelentkeznek a magasfokú általános műveltséget kívánó szakmára. Jelenleg a szakmunkásgárda 24,8 százaléka rendelkezik csak középiskolai végzettséggel. Az utánpótlás biztosítása céljából 12 érettségizett fiatal részére kétéves emeltszintű oktatást szerveztek. Részükre tanműhelyt is biztosítottak. Együttműködési szerződést kötöttek a Bolyai Gimnáziummal. Az iskola harmadéves diákjai üzemlátogatás során ismerkednek meg az itt folyó munkával, hogy mire végeznek, a tapasztalatok bűntokában döntsék el, hogy ide jönnek-e dolgozni. A harmadikos, érdeklődő diákokat nyári gyakorlatra fogadja a gyár vezetősége.

A szakmai kultúra fejlesztése érdekében az első lépések már megtörténtek. Az alapképzést szolgáló 36, illetve 44 órás tanfolyam keretében olyan gyártmányismertető előadások hangzottak el, amelyek az itt gyártott egységek előállításával kapcsolatos, alapvető követelményeket, összefüggéseket ismertették meg a dolgozókkal. Hogy el tudjanak igazodni abban, amit csinálnak, egy kicsit értsék is azt, hogy mit, miért kell elvégezniük, hogy a különböző „tartozékokban” valamelyest kiismerjék magukat. A szakmai alapképzés növelését szolgáló tanfolyamokat helyesli a munkások többsége.

Az elmúlt évben két csoportban 30–30 fizikai munkás részére tartottak szakmai tanfolyamot. Ebben az esztendőben a fizikai dolgozók 50 százalékát kívánják továbbképzésben részesíteni. Elsősorban a szereldei dolgozókra építenek, őket régebben műszak után készítették fel feladataikra.

A fejlesztés során új munkáskezekre is szükség lesz. Ebben az évben csaknem 30 fővel nő a munkáslétszám. Az újonnan felvettek nagyrésze a kikészítő üzembe kerül, ahol automata gépsoron dolgoznak majd. A gyáregység igazgatója szerint ezt a munkát 8 általános iskolát végzettek is el tudják majd látni. Az előbb említett munkakörben elsősorban az idősebb korosztályhoz tartozó dolgozókra számítanak.

A salgótarjáni gyáregység a központi bérrendszer elképzeléseinek megfelelően, önállóan alakítja ki bérrendszerét is. Budapesten azonos munkáért ugyanannyi bért kapnak a fizikai munkások, mint Salgótarjában. A bérszínvonal azonban különböző. Budapest áll az első helyen, mivel itt nagyon sok kvalifikált szakmunkás dolgozik. Utána Salgótarján következik, ahol ötszáz forinttal magasabb az egy főre eső átlag, mint a tíz éve működő kecskeméti gyáregységben. (A salgótarjáni dolgozók havi átlagkeresete jóval meghaladja a kétezer forintot.) Van olyan igény, hogy Salgótarjában olyan szakmai alapképzést kell biztosítani, amelyek eredményeként (célműszerekkel) a betanított munkások is képesek lesznek kifogástalanul elvégezni a különböző egységek műszeres mérését. Eddig hat betanított munkás szerzett olyan elméleti képzést és gyakorlatot, amely alkalmassá teszi az előbb említett feladatok elvégzésére.

Pálfalvi László gyáregységigazgató szerint nem lenne jó, ha most azonnal náluk is bevezetnék a teljes önelszámolási rendszert, mivel ennek nincsenek meg a feltételei. Ezzel egyetért a vezérigazgató is, hozzáfűzve, hogy ez a helyzet csak átmeneti állapotot jelent. Amíg nincs teljes önelszámolás, addig a gyáregységet nem nagyon érdekli, hogy az általa készített gyártmány mibe kerül, hol lehet és kell a munkafolyamatokat összevonni, hol kell jobban megszervezni a munkát. Jelen pillanatban Salgótarjánban alapvetően csak arra kell ügyelni, hogy a termeléssel összhangban használják fel a béreket. Amikor majd egy-egy termék önköltségének részletes elemzése is a helyi gyáregységre hárul, amikor elő lesz írva számukra, hogy milyen nyereséget kell előteremteni, akkor biztos másként intézkednek a különböző gazdasági kérdésekben, bizonyára más lesz majd a munkások felfogása, mert saját bőrükön érzik egy-egy intézkedésük helyességét vagy helytelenségét.

Pillanatnyilag nincs mód az önálló elszámolási rendszer bevezetésére, mert Budapest és Kecskemét még igen tevékenyen besegít a gyáregység munkájába és ez megakadályozza azt a fajta önköltségszámítást, amely egyértelműen megmutatná, milyen hatékonysággal és gazdaságosan dolgoznak a salgótarjániak.

A központ továbbra is kezében tartja a műszaki fejlesztést és a beruházások eldöntését, (a kivitelezés viszont továbbra is a gyáregységek feladata.) A központ végzi el számítógépek segítségével az anyagbeszerzést: itt az ésszerűség szem előtt tartásával bizonyos önállóságot adnak a gyáregységnek (például Kecskemétre hárul a műanyagbeszerzés, a salgótarjániak dolga lesz a lakatos présmunkák elvégzése az egész vállalat számára). Ezen kívül bizonyos külső kooperációkban is lesz önállóságuk. A piackutatást és az értékesítést továbbra is a központ irányítja. Változás annyi, hogy a jelentősebb üzletkötéseknél jelen lesznek majd a gyáregységek vezetői, akik nyilatkoznak a teljesítés lehetőségeiről, a határidőkről: s első kézből ismerik meg a megrendelő által előírt követelményeket. A későbbiek során például Salgótarjánból közvetlenül szállítják el az exportképes árukat, – amelyeket ugyanitt számláznak le.

Igy vélekedett a vezérigazgató tavaly májusban. Az idén januárban több vagon exportképes árut szállítottak a Szovjetunióba a MERT átvétel után. A tervek szerint 1974 végéig 220 millió forint értékben kerül URH-rádiótelefon közvetlenül Salgótarjánból csak a Szovjetunióba.

Központban marad a gyártástechnológiák kidolgozása is. Itt olyan magas képzettségű szakemberek vannak, akiknek rendkívül sokrétű és alapos ismereteik vannak egy-egy területen, sok tapasztalatot figyelembe tudnak venni a technológiák kidolgozásánál. Ami nem jelenti azt, hogy a salgótarjániaknak nem lehet jobb ötletük, elképzelésük a különböző megoldásokra. (Abból indult ki a központi vezetés, hogy az íróasztal mellől a technológiák kialakításánál sem lehet mindent előre, kifogástalanul eldönteni. Még a legjobb, legalaposabb elképzeléseket is módosíthatja az élet, a gyakorlat.) Az előbb említett segítségre a központ vezetői igényt tartanak, számítanak: a salgótarjániak létrehozták gyártástechnológiai csoportjukat, amely a gyártástechnológia átvételénél olyan észrevételekkel rukkolt elő, amelyet a központban szívesen elfogadtak.

Az eltelt rövid idő alatt, mint a példák mutatják, mélyreható változások történtek a gyáregység életében, dolgozóiknak tevékenységében. Tovább nőtt a magas színvonalú termelőmunkával kivívott önállóság, a központ megértő segítsége.

S bár még nem tart itt valamennyi, a megyébe nemrég települt gyáregység, telephely – a függőség és önállóság helyes arányának kialakítására más vállalatoknál is folyik a munka, több-kevesebb időt és feszültséget igényelve.

Venezs Károly

Átmeneti helyzetben

Az ország energiaszerkezetében az elmúlt évek során végbement változások érzékenyen érintették a nógrádi széntermelést: népgazdasági érdekből sor került a nagy ráfordítással termelő, alacsony fűtőértékű szenet adó aknák bezárására. Okos előrelátás eredményeként azonnali központi és a helyi intézkedések segítettek és segítik a bányászgondok folyamatos megoldását, hiszen égető feladatként jelentkezett a bányászattól felszabadult férfi munkaerő, a jelenlegi munkások és a felnövekvő nemzedék foglalkoztatása. A megoldás: új üzemek letelepítése, a régiék rekonstrukciója, a szénbányák vállalat valamint a tsz-ek segédüzemi tevékenységének növelése.

Mindemellett azonban – hogy a családi jövedelmekben ne legyen visszaesés – elő kellett segíteni a bányászfeleségek és leánygyermek munkába állítását is. Így került sor három könnyűipari üzem letelepítésére a bánya által átadott épületekbe – János-aknán a Budapesti Fehérneműgyár, Kazáron a Váci Kötöttárugyár, Nagybátonyban a Budapesti Harisnyagyár kezdte meg a termelést. 1969-ben a három telephelyen már 562 nő dolgozott, s ez a szám az újabb bővítések révén ma már 1675-re emelkedett.

Azoknak a nőknek, akik soha nem dolgoztak szervezett körülmények között – a háztartásból vagy az iskolából jöttek – nagyon nehéz volt a beilleszkedés. Sokoldalúan körültekintő munkát követelt tehát a velük való foglalkozás, hiszen nehezen tudták megszokni a munkafegyelmet, az üzemi rendet és a légkört. A nagybátonyi harisnyagyárból az első időszakban magas számban kiestek el, mert nem tudták megszervezni az új körülmények közepette felgyorsult ütemű családi életet.

A kazári kötöttárugyárban is erősen érezhető volt, hogy a dolgozóknak az általános átmeneti nehézségek miatt bizonyos mérvű lelki konfliktusok keletkeztek, amelyeket csak hosszabb idő után sikerült feloldani. Sok nehézséget okozott a gyermekek elhelyezése bölcsődébe, óvodába, illetve napközibe; újabb gondot jelentett a családban, hogy például a megbetegedett gyermekkel ki maradjon otthon. Minden gyárban gyakori volt a hiányzás, a jogos vagy jogtalan távolmaradás: ami nehezítette az üzemi terv teljesítését. Akadtak, akik nem is tudtak beilleszkedni, inkább megváltak a gyártól: az elmúlt öt esztendőben ezen üzemekből 414-en léptek ki három hónaptól korábban, s a három hónap után kiléptettek száma még az előzőnél is magasabb – 603-an távoztak. (Bár közülük 104-en újra visszatértek az üzemhez.)

A munkássá válás folyamata megköveteli a dolgozó nők általános műveltségének, szakmai és politikai felkészültségének tervszerű növelését – e fontos kérdésre sokoldalúan irányította rá a figyelmet az MSZMP Központi Bizottságának 1970-ben elfogadott nőpolitikai határozata. Ezt követően a X. pártkongresszus is társadalom fejlődésének előterébe állította a dolgozó nők helyzetének gyors ütemű javítását, feladatul szabva, hogy: „Társadalmi összefogással, a pártszervezetek, a szakszervezetek az ifjúsági szövetség és más társadalmi szervezetek együttes munkájával, az állami és gazdasági vezetők megfelelő intézkedéseivel kell közelebb jutni ahhoz, hogy mindenütt megszűnjön a nők hátrányos megkülönböztetése”. És valóban nagy erőösszefogással indult útjára az a nemes törekvés, hogy e párthatározatok alapján mielőbb ténylegesen is váljanak valóra a nők általános helyzetének javítását szolgáló célkitűzések.

A törekvés időszerűségét bizonyítja az a tény is, hogy nem csupán speciálisan nőket érintő problémáról van szó, hanem arról az átmeneti nehézségről, amely az iparstruktúra változása következtében állott elő. Mégis a nők helyzetéről kell szólni, mert a munkába állításuk és foglalkoztatásuk ma teljes egészében egybeesik az egyéni, a vállalati és a társadalmi érdekekkel, s mert igaz: a jelenlegi szükséglet zömében csak betanított szakmunkásokat követel, de a holnap, a dinamikus fejlődő üzemek termelése és a nők egyre fokozottabban igényelt társadalmi tevékenysége perspektíváikat illetően megköveteli a megkülönböztetett figyelmet.

Milyen módon vonatkozatható ez az említett üzemekre? Részjelenségeként említem, hogy az elmúlt öt évben a három üzemnél 907 dolgozó nő részesült segélyben, és 2125 főnek adományoztak kitüntetését, illetve pénzjutalmat. Az egyes üzemek között persze e vonatkozásban igen nagy az eltérés: amíg a kazári kötöttáruüzemben a 378 dolgozó közül 45-en részesültek jutalomban, illetve kitüntetésben, addig a jános-aknai fehérneműgyárban ugyanezen idő alatt a 757 munkásnőből – a jól dolgozók többször is – 1450-en. (Tehát egyik helyen elméletileg ugyanazon dolgozó munkáját kétszer is elismerték, míg a másikon egyszer sem.)

Megállapítható, hogy a párt és mozgalmi szervek többszöri kezdeményezése után is csak lassú az előrehaladás a nők szakmunkássá képzésében. Ezt szemlélteti az alábbi táblázat is:

Üzem	1969.		1971.		1973.	
	össz. létsz.	szakmunk.	össz. létsz.	szakmunk.	össz. létsz.	szakmunk.
Kazári Kötöttárugyár	260	6	285	10	375	14
Nagybátonyi Harisnyagyár	87	4	338	9	540	17
Jánosaknai Női Fehérneműgyár	215	7	589	60	757	69
ÖSSZESEN:	562	17	1212	79	1672	100

A nőket foglalkoztató könnyűipari üzemekben tehát egyértelműen a betanított munkások képezik a meghatározó hányadot: 1969-ben a létszám 97 százaléka, míg 1973-ban a 95 százaléka dolgozott betanított munkásként.

Az 1969-es esztendőben az 562 dolgozóból 17 nő rendelkezett szakmunkásvizsgálattal. Ez az arány az 1973-as évre sem sokat változott, hiszen az 1675 dolgozó nő közül mindössze száznak sikerült szakmunkássá válnia.

A vállalatok vezetése láthatóan nem törekszik a szakmunkások számának növelésére. Létezik ilyen koncepció, és abból táplálkozik, hogy az üzemben a munkásnők sablonmunkát végeznek, csak részfeladatot hajtanak végre, szalagrendszerben tevékenykednek, ami nem igényel különösebb szakképzettséget – megfelel e feladatok ellátására a betanított munkás is.

Nem sikerül megoldani azt a feladatot sem, hogy az alsó szintű vezetők, – szalagvezetők, meósok, csoportvezetők stb. – továbbképzése a követelményeknek megfelelően történjen. (Pedig az elmúlt évek során több, mint 100 nő került ezekre a posztokra.) A kezdeti lépések, törekvések csak gyér eredményekkel jártak. Akik részére szükséges volna a továbbképzés biztosítása és szívesen tennének eleget e fontos feladatnak, a legjobb szándékuk mellett sem élhetnek vele, mert sajnos ennek feltételei még nem teremtődtek meg a járásban, de a megyében sem.

Ez a felfogás mereven gátolja a munkásnők továbbtanulásra, szakmai és általános műveltség fejlesztésére irányuló igényeit. Igaz, az átlag-bérszínvonal növekedése kedvezően alakult az elmúlt évek során (a nagybátonyi harisnyagyárban az átlagbér 1969-es 1430 forintról 1970-re 1780 forintra, a kötöttárugyár kazári telepén ezen időszakban 1120 forintról 1450 forintra, míg a női fehérneműgyár jános-aknai telepén 1390 forintról 1932 forintra emelkedett), a nőpolitikai határozat végrehajtása azonban többet követel ennél: a munkásnők szakmai műveltségének fokozását is. Kívánatosak az üzemi, a szakmunkásvizsgálóra felkészítő tanfolyamok, a munkásakadémiák; és egy sor más olyan szervezett képzés, amely a munkásnőket valóban eljuttatja a szakvizsgáig, a szakmunkássá válásig.

Persze ezzel együttjáró politikai feladat a dolgozó nők általi oktatásban való részvételének a segítése is.

Az MSZMP Nőgrád megyei Bizottságának 1972. október 25-i határozata, amely kiemeli, hogy az üzemekben a tanuláshoz kedvező és ösztönző légkört kell teremteni a fizikai dolgozók

számára, rámutat: „szervezzék a felnőtt oktatás üzemi formáit, az anyagi érdekeltség rendszerével is ösztönözzék a munkások pótló- és továbbképző tanulmányait.” S ha elismerjük is, hogy már kezdik felismerni e határozat megállapításainak fontosságát és keresik a megoldás különböző formáit, megállapítható, hogy lassú az előrehaladás a dolgozó nők továbbtanulása terén. A számok is bizonyítják, hogy eddig a nőket foglalkoztató új üzemekben csak elvétve találhatók olyan dolgozók, akik a munka mellett szerezték meg valamelyik iskolatípusban a végbizonyítványukat. A vezetők és a dolgozók – „nálunk a dolgozóknak túlnyomó többsége rendelkezik az általános iskola nyolcadik osztályával” – téves megnyugvásának alapja ugyanis az, hogy a dolgozó nők 83 százaléka 40 éven aluli, akiknek már a lehetőségeik, körülményeik lehetővé tették a tanulást: ennek eredményeként rendelkezik a dolgozó nők 75 százaléka a nyolc osztályos általános iskolai végzettséggel. De nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az ugyanezen üzemekben dolgozó nők 19 százaléka, azaz 317 főre nem érvényes a fenti megállapítás. S ez a szám, ha nem is megdöbbentő, de elgondolkodtató, hiszen közel minden ötödik nőnek hiányzik az általános iskoláról szóló végbizonyítványa, középiskolai végzettséggel mindössze 6 százalék rendelkezik, felsőfokú végzettségű pedig szinte nem is található.

Az elmúlt évek során a munkaképes nők egyre nagyobb százaléka került az üzemekbe. Ennélfogva a munkásnők helye és szerepe tovább fokozódott a társadalmi életben. A megyei párttervezlet 1970-ben találóan állapította meg: „... e nagy és kedvező változás új ellentmondáshoz is vezetett. Átmenetileg nehezebb lett a családos nők helyzete, mert továbbra is rájuk hárul a család ellátása, a háztartás szervezése.” Az ellentmondások feloldását segítő intézkedések eredményesen segítettek a nőpolitikai határozat megvalósítását, a dolgozó nők helyzetének a javítását, de nem feledkezhetünk meg róla, hogy például a vizsgált üzemekben a 1672 dolgozó nő közül 905-nek (azaz 54 százaléknak) van gyermeke, akiknek az ellátásáról és neveléséről meghatározó mértékben ők gondoskodnak.

Továbbra is következetes intézkedésekre van szükség a tudatformálás, a szemléletalakítás meggyorsítása érdekében a férfiak és a nők körében egyaránt. A dolgozók marxista-leninista műveltségének fokozását politikai kérdésként kell kezelni: a pártmunka szerves részévé téve a munkásnők szakmai és politikai felkészítését, a társadalmi életben való aktív tevékenykedtetését is – hiszen a nőket foglalkoztató három könnyűipari üzem a salgótarjáni járásban ma már jelentős politikai erő is. (Közülük 222-en párttagok, KISz-ben 285-en tevékenykednek és 1648 munkásnő a tagja a szakszervezetnek. Többen fejtik ki tevékenységüket a tanácsokban, a Vöröskezesekben, a Nőbizottságokban, a szülői munkaközösségekben és más társadalmi szervezetekben.)

Ma már alapfokú politikai tanfolyamot végzett a dolgozó nők közül 40 százaléka, és 58-an fejezték be a marxista-leninista esti középfokú iskolát. (Sajnos az öthónapos pártiskolát mindössze csak két fő, a marxista-leninista esti egyetemet szintén csak két fő végezte el.) A sok tennivaló és számos akadály ellenére is egészséges folyamat indult meg tehát.

Azok a gondok, amelyek a nőket foglalkoztató üzemek mindennapi termelő tevékenysége közepette megfogalmazódnak, tulajdonképpen azon törekvések kapcsán születtek, amelyek létrehozták és megeremtették az új munkafeltételeket. Örömmel szolgálta a nőket foglalkoztató üzemek letelepítése, mert lehetőséget teremtett arra, hogy egyre több bányászfeleség váljék munkássá. Az említett problémák nem kisebbíthetők az elért eredmények nagyságát, azt a nagyszerű tény, hogy új iparág honosodott meg az elmúlt évek során, amely egyértelműen segítette elő célkitűzéseink megvalósítását. Ami gond gazdag eredményeink mellett létezik, elsősorban az átmeneti állapotból ered és arra figyelmeztet, hogy előre látva a lehetőségeket, azokat jobban kihasználva tegyünk intézkedéseket. Hogy felkészültebben fogadhassuk majd az új feladatokat.

Szomszéd Imre

Nők a munkahelyeken

A múlt század vége óta ismert és rettegett veszély, a munkanélküliség ellen törvény védi a dolgozókat, s e törvény realitását maga az élet, a felszabadulás óta tapasztalt gazdasági társadalmi fejlődés garantálja. A felnőtt népesség általánosan növekvő gazdasági aktivitásán belül is különösen szembetűnő a női dolgozók számának rohamos növekedése. Az otthon négy fala közül kilépő lányok, asszonyok munkavállalási lehetőségei először az ötvenes években bővültek számottevően. A szolgáltatás jellegű ágazatok, a szociális-kulturális ellátás fejlődése, a „kenyérkereső” férfiak és az „otthonülő”, „nem dolgozó” lányok, asszonyok hagyományos megkülönböztetését.

A megyében ez a folyamat némi fáziseltolódással, a könnyűipar hatvanas évekbeli gyors fejlődésével bontakozott ki, s egyúttal feloldotta az iparra jellemző korábbi területi és ágazati aránytalanságokat is.

Az 1970. január 1-i népszámlálás időpontjában Nógrád megyében 122 776 nő élt, a felszabadulást követő időszakban ez a szám közel 13 ezer fővel növekedett. A legutóbbi népszámlálás időpontjában ezer férfire a megyében 1046 nő jutott. A megye sajátos demográfiai mozgásjelenségei ugyanakkor a női népesség korösszetételét is előnytelenül változtatták: az 1930. évi népszámlálás időpontjában a női népesség közel egyharmada 14 éven aluli, volt, arányuk 40 évvel később 21 %-ra csökkent, a már nem munkaképes korú, (55 éves és idősebb) nők aránya viszont 9 %-ról 17,4 %-ra emelkedett. Ez egyben a munkába álló nők számát is befolyásolja.

Az elmúlt évtizedek társadalmi átalakulását jól érzékelteti, hogy 1949-ben a munkaképes korú nők 25,6 %-a volt aktív kereső, ez az arány 1970-re több mint kétszeresére, 57,6 %-ra emelkedett. Az inaktív – nagyrészt nyugdíjas és járandékos – keresők arányváltozása a legnagyobb mértékű. (1970-ben az 55 éves és idősebb nők 6,3 %-a volt inaktív kereső, 1949-ben csak 1,8 %.) A nők helyzetében bekövetkezett alapvető változásokat tükrözi, hogy a munkaerőforráshoz tartozó női népesség belül az eltartottak – háztartásbeliek, felnőtt női családtagok – aránya 1970. év elejére az 1949. évi 72,6 %-ról 36,1 %-ra csökkent. A húsz évvel ezelőtt készített munkaerőmérés alig ezer munkaképes korú női tanulót tartott nyilván, számuk 1970-re több mint háromszorosára emelkedett. Számított adatok alapján megállapítható, hogy a munkaerő kínálat – jelen esetben a munkaképes korú aktív kereső tevékenységet nem folytató női népesség – és a munkaerőkereslet mérlege napjainkban 25–28 ezer főre tehető, a területi elhelyezkedés, a szükséges szakmai előképzettség szempontjából rendkívül heterogén összetételű női munkaerőtartalék létrejöttét enged következtetni.

A nők munkavállalását a gazdasági fejlődés által biztosított új munkahelyeken, a munkaerő természetes cserélődésén kívül számos tényező befolyásolja. Közülük csupán a nők biológiai sajátosságait, a családban még ma is betöltött hagyományos szerepüket, a férfiakhoz viszonyított alacsonyabb iskolai végzettségüket, szakképzettségi színvonalukat említjük meg.

Figyelemreméltó a nők nagyobb korcsoportonként is tapasztalható különböző munkavállalási szándéka is. A világháborús években általánossá vált a katonának bevonult férfiak helyettesítése, később, a gazdasági válságok időszakában – ha kisebb mértékben is – az olcsóbb női munkaerő alkalmazása. Napjainkban a munkavállalási szándék kettős jellegű. Az idősebb korosztályokhoz tartozó, általában több gyermeket nevelő nők főként a család jövedelmének kiegészítése, a magasabb életszínvonal biztosítása érdekében vállalnak munkát. Ez a gazdasági szempont a fiatalabb korosztályokhoz tartozókra már kevésbé jellemző. Általában a magasabb szintű iskolai végzettség, az emberöltőkön át érvényes társadalmi szokások feloldódása után egyre inkább emelkedik azoknak a nőknek

a száma, akik nem elsődleges gazdasági okok miatt, hanem hivatásszerűen vállalnak munkát.

Századunk eddig eltelt időszakában a kereső foglalkozású nők száma, társadalmi szektorok, foglalkozási ágak szerinti megoszlása alapvetően változott. A századforduló első évében a dolgozó nők száma Nógrád megyében 14 441 fő. Száz, rendszeres jövedelemmel rendelkező nőre átlagosan 450 eltartott nő jutott.

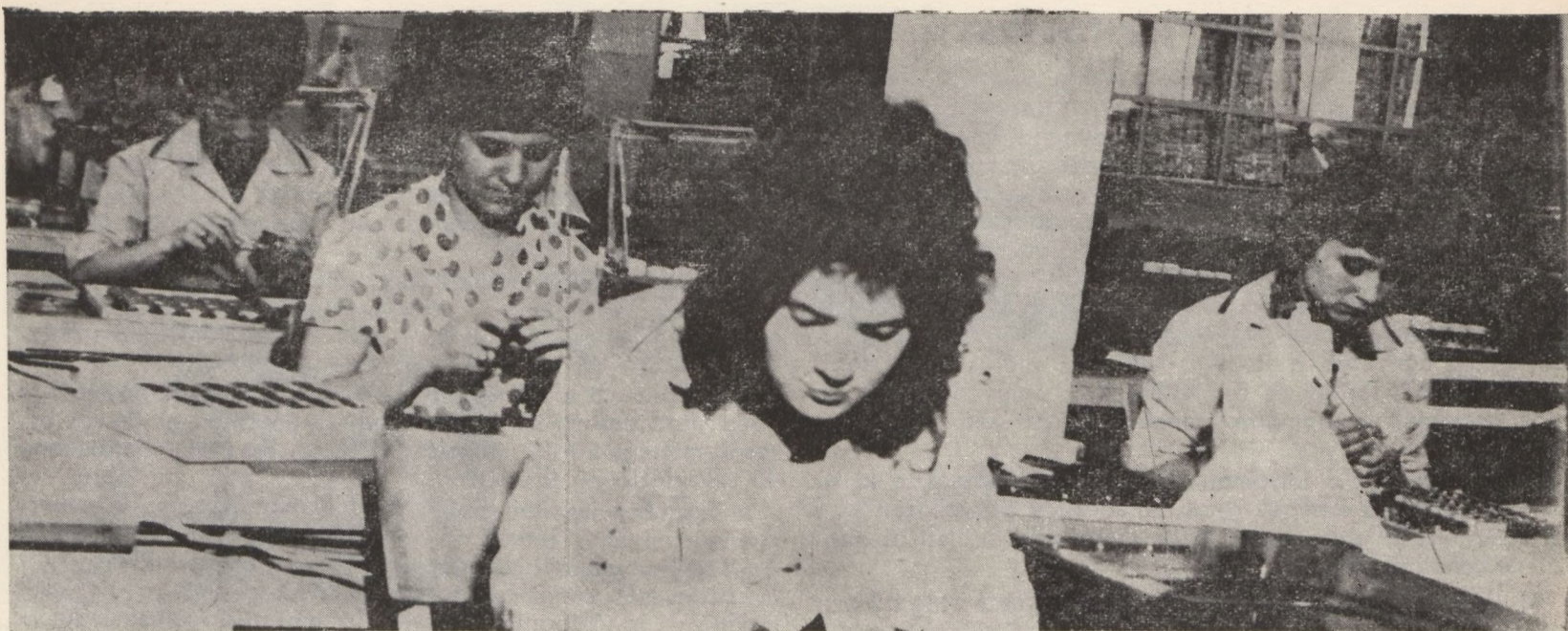
Az 1970. évi népszámlálás időpontjában megyénkben 58 594 rendszeres jövedelemmel rendelkező nőt írtak össze, többségükben – mintegy 43 ezer fő – aktív kereső foglalkozást folytatott: a nők 35 százaléka volt tehát munkavállaló. Hasonló módon változott a kereső nők és az összes keresők egymáshoz viszonyított aránya is. Az évszázad első éveiben az összes keresők mintegy 20–22 százaléka volt nő, arányuk napjainkban 40 százalékra emelkedett.

A korábban említett öregedési folyamat egyenes következménye az inaktív kereső női népesség számának emelkedése. Az 1930-ban végrehajtott népszámlálás még csak mintegy 1500 nyugdíjas nőt vett számba, számuk 1960-ra 4500-ra, tíz évvel később – a társadalombiztosítás általánossá válása után – már 15 500 főre emelkedett.

A felszabadulás után a nők foglalkoztatásában meglévő területi különbségek lényegesen mérséklődtek. Az 1949. évi népszámlálás időpontjában az aktív kereső nők aránya – a mezőgazdaság súlya miatt – a községekben volt a legmagasabb: 18,4 százalék. Legalacsonyabb – a nehézipar egyoldalú súlya miatt – Salgótarjánban volt, ahol a legnagyobb mértékű volt a foglalkoztatottsági viszonyok fejlődése is. Húsz évvel ezelőtt az aktív kereső nők aránya a megyeszékhelyen 13 százalék volt, 1970-re 44 százalékra emelkedett. Balassagyarmaton jelenleg az arányszám értéke 40, a községben 33, a megyében átlagosan 35 százalék.

A kereső nők számának emelkedésével párhuzamosan változott a foglalkozási struktúra is. A gazdaságilag fejlettebb országokban már a múlt század derekán megkezdődött a mezőgazdaságilag aktív keresők számának és arányának csökkenése, mely sajátos velejárója az általános gazdasági fejlődésnek. Hazánkban – gazdasági jelentőségétől függően Nógrád megyében is – az említett fejlődés egyik feltétele, hogy a rendelkezésre álló női munkaerőt minél nagyobb számban vonjuk be a társadalmi termelésbe, illetve hogy a női munka hatékonyabb, optimálisan termelékeny legyen. (A struktúraváltozás vizsgálatához a bázisadatokat az 1949. évi népszámlálás szolgáltatta.) Jelzett időpontban az összes kereső nők mintegy háromnegyede a mezőgazdasági ágazathoz tartozott. Az ágazat ily magas súlya mellett figyelmet érdemel a belső struktúra is. A mintegy 14 550 főnyi kereső nők többsége – kétharmada – segítő családtagnak minősült, közel felében 20–40 éves korú volt, tehát a mezőgazdaság potenciális munkaerőtartalékát jelentette. Az önálló gazdálkodóként dolgozó nők aránya további közel egyharmadra tehető, a munkásnők aránya nem érte el a három százalékot sem. A mezőgazdaságban aktív keresőknek minősülő nők 96 százaléka a magánszektorhoz tartozott. Csak az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében vetünk pillantást a nem mezőgazdasági ágazatokban foglalkoztatott nők megoszlására. Az iparban 1 500 nő dolgozott, a magánkisipar segítő családtagjai kivételével munkahelyeik zömét a salgótarjáni körzetben találtuk. A további legfontosabb gazdasági ágak közül a szállítás csak 167, a kereskedelem 654 fővel részesedett.

A korábban mezőgazdaságban foglalkoztatott női munkaerő ágazatok közötti áramlása szorosan kapcsolódik az 50-es években kibontakozó iparfejlesztéshez, építőipari tevékenységhez. Az 1949–1960 évek közötti időszakban az iparfejlesztés Nógrád megyében nagyrészt a salgótarjáni medence fejlődését jelentette. A megye másik négy járásban – Balassagyarmat kivételével – a női munkaerőforrás felhasználására továbbra is csak a mezőgazdaságban volt lehetőség. Hasonlóképpen a munkaképes korba lépő több ezernyi nő részére vagy a megyén kívül, vagy a megye mezőgazdaságában, az egyéni gazdaságokban nyílt lehetőség. Nagyrészt a fenti jelenségek együttes

következménye, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatott nők száma a tíz évvel korábbi állapotokhoz képest 21 440 főre – közel másfélszeresére emelkedett. A mezőgazdaságban dolgozó nők aránya az országban összesen is emelkedett, de az emelkedés lényegesen alacsonyabb – 10 százalék alatt volt. (Érdemes megjegyezni, hogy ez az emelkedés alatta maradt a tisztán mezőgazdasági jellegű megyékben tapasztalható emelkedésnek, például Bács-Kiskun megyében 33, Békésben 16 százalékos volt a növekedés.)

A hatvanas évek elejére befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. A nagyüzemi gazdálkodás lehetővé tette a legkorszerűbb technika, technológiai módszerek széleskörű alkalmazását, s ez a mezőgazdaság viszonylag nagy tömegű munkaerőtartalékának felszabadulásához vezetett. Az ágazathoz tartozó aktív női keresők száma 1966-ra mintegy 18 ezer főre csökkent, de még mindig mintegy 4000 fővel foglalkoztatott többet, mint 16 évvel korábban. Az 1970. évi népszámlálás időpontjában mezőgazdasági munkát végző nők száma alig haladja meg a 13 ezer főt. Az összes mezőgazdasági keresők fele nő, az összes keresők esetében ez az arány csak 39 százalék. A mezőgazdaságban foglalkoztatott nők számának gyors csökkenése – különösen munkacsúcsokban és a nehezebben gépesíthető ágazatokban – helyenként munkaerőhiányt is okozott, melyet az ott dolgozó nők kedvezőtlen körmegoszlása tovább súlyosbíthat. Az 1970. évi népszámlálás időpontjában az ágazatban dolgozó nők 87 százaléka harminc évesnél idősebb, de magas – 41 százalékos – az 50 éves és idősebb nők aránya is.

Részen a mezőgazdasághoz tartozó – később réteget változtató – női népesség csökkenése, másrészt a korábban csak háztartásban foglalkozók munkavállalása volt a forrása a nem mezőgazdasági munkaköröket betöltő nők gyors létszámemelkedésének. A megye második ipari centrumává fejlődött Balassagyarmat, ahol az iparfejlesztési politika elsődleges feladatának tekintette a könnyűipari – zömmel nőket foglalkoztató – munkahelyek telepítését. A községek egész sorában – Pásztón, Jobbágyiban, Homokterenyén, Kazáron, Nagybátonyban – működnek új, a könnyűiparhoz csatlakozható új üzemek, melyek végső soron a nők elhelyezkedése kapcsán jelentkező problémákat hivatottak megoldani. Az 1970. évi népszámlálás időpontjában az ipari ágazatok és az építőipar együttes részesedése 38 százalék felett volt, ezen túlmenően közel azonos arányban részesedett a mezőgazdaság és a további ágazatok is (30,4 illetve 31,3 százalék.)

A gazdaságilag aktív nők mobilizálódásának egyik eredménye a népgazdasági ágak szerinti összetétel változása. Az osztály- vagy réteghelyzet változása sok esetben együtt járt – az esetek egy részében szükséges előfeltételként – az általános és szakmai műveltség emelkedésével, a foglalkozási minőség változásával.

1970 január 1-én aktív kereső nők 57,1 százaléka rendelkezett befejezett alsó- vagy ennél magasabb fokú iskolai végzettséggel. Az érettségizettek száma az elmúlt 20 év folyamán lényegesen emelkedett, hasonló irányú a változás az egyetemi, főiskolai végzettséggel rendelkezők esetében is. A középiskolát végzett nők aránya 1949–1970 évek között 2,7 százalékról 12,2 százalékra, a felsőfokú végzettségűeké 0,3 százalékról 2,4 százalékra emelkedett.

Az aktív kereső nők közel háromnegyede munkás. A fizikai foglalkozású nők száma az elmúlt két évtizedben több mint ötszörösére – 31 188 főre – emelkedett. A szakmunkás nők aránya csak 8 százalék, ez a tény önmagában is jelzi a munkaerőgazdálkodás folyamatában jelentkező problémákat. A 15 éves és idősebb fizikai foglalkozású nők közül minden tizenharmadik az összes aktív kereső nők közül minden tizenhetedik szerzett szakképzettséget, az ugyanilyen korú férfiak egyharmada, illetve mintegy 31 százaléka szakképzett.

A nők foglalkoztatási színvonalának további emelése több probléma nagyrészt egyidejű megoldását teszi szükségessé. További iparfejlesztési szándék mellett meghatározó tényező a munkaerőtaralék területi elhelyezkedése, képzettségi színvonal, a munkavállalással kapcsolatos elképzelések sokfélesége is.

Egy – a tanácsok munkaügyi hivatalaiban a korábbi években végrehajtott vizsgálat eredményei szerint a munkát keresők egy százaléka egyedülálló, közel harmadrészüknél a munkavégzés mellett a család, többnyire kiskorú gyermekek gondozására is ügyelniük kell. Rendkívül alacsony a szakképzettséggel rendelkezők aránya, ők lakóhelyükhöz közel szakmájában vagy nem tud, vagy nem is kíván elhelyezkedni. Döntő többségük csak könnyű fizikai munkát biztosító munkalehetőséget fogad el, a bármilyen jellegű fizikai munkát, több műszakos munkarendet is vállalók aránya 10 százalék alatt volt.

Kétségtelen, hogy a nők ilyen gyors és nagymértékű aktivizálódása – lapvető hasznossága mellett – néhány problémát is eredményezett.

Alapjaiban különbözik a rendszeres munkatevékenységet folytató és csak a családi funkciókat ellátó nők életmódja. Az a tény sem igényel különösebb bizonyítást, hogy ez a folyamat is hozzájárult a születési arányszámok, a természetes szaporodás elmúlt időszakban megfigyelhető rendkívüli mértékű visszaeséséhez. A problémák köre tovább bővíthető, helyette azonban azzal a gondolattal zárjuk tanulmányunkat, hogy a nők gazdasági aktivitásának fokozódása része és alapja az egyenjogúság gyakorlati megvalósulásának, útja társadalmi, anyagi, politikai, erkölcsi és kulturális fejlődésének.

Tamás Pál

Madách-émlékermesek „megvallatása“

Az idén tizedik alkalommal ítélték oda a Nógrád megyei Tanács alapítványát, a Madách-émlék-érmeket. Ezúttal MARTON ENDRE, a Nemzeti Színház igazgató-főrendezője, RÉTI ZOLTAN festőművész, a balassagyarmati Rózsavölgyi Márk Allami Zeneiskola igazgatója, és CSONGRÁDY BÉLA, az MSZMP Salgótarjáni városi Bizottsága propaganda és művelődési csoportjának vezetője részesült a kitüntetésben. Az emléklapok mindenkor odaitélése a végzett munkát „jutalmazza”, elismerést és megbecsülést jelent, s egyben megerősítést, további bátorítást és ösztönzést az alkotó, közvéleményt formáló cselekvésre.

Marton Endre Madách Imre Mózes című drámájának színreviteléért kapta meg az emlékérmét; ünnepélyes átadásakor mondotta: „Négyszer ért öröm a Mózzal kapcsolatban: először amikor bemutatottuk és olyan sikere volt, hogy hatására sokan rehabilitálták az eddigi „egyműves” Madách-képüket. Majd amikor – második alkalommal – megkaptam érte a Kossuth-díjat. Harmadszor tavaly nyáron, amikor eljátszottuk a Szegedi Szabadtéri Játékokon, és 22 000 ember tapsolhatott Madách művének: és negyedszer most, amikor átvehetem ezt a kitüntetést. Hiszem, a megtiszteltetés nem csak engemet ért, hanem a Nemzeti Színház egész, Madách-hívő társulatát.”

– Rendezőként hányszor volt alkalma Madáchcsal találkozni?

– Két Madách-művet rendeztem eddig: a Mózes Keresztury Dezső átdolgozásában, és a Csák végnapjait. Mindkettő nagy siker. A Mózes hatodik szezója megy a Nemzeti Színházban, túl van a 300. előadáson; a Csák végnapjai az 50. előadásnál tart.

– Mivel magyarázza a Madách-művek e nagy sikerét?

– Mindenképpen azzal, hogy olyan gondolatot vetnek fel, amelyek a ma emberét is foglalkoztatják; hiába játszódnak a történelemben, élők szólnak a mához. Mert miről van szó a Csák-ban? Arról, hogy minden nagyság, vonzás és tehetőség, ha nem tud megújulni, a kornak megfelelően akcióképessé válni – elbukik. A Mózes gondolatánál sincs modernebb, azt hiszem; fő vonala: a népből választott vezető és a vezetettek kérdése.

– A Nemzeti Színház társulata a Mózes múlt év nyarán bemutatta a Szegedi Szabadtéri Játékokon is. Milyen koncepcióbeli, rendezői változtatásokat tett ez szükségessé?

– Lényegében minden maradt a helyén.. még a térszínpad is. Egy dolog kapott nagyobb hangsúlyt: a tömeg – de nem létszámban, hanem úgy, hogy előbbé vált; a téren árnyaltabbá, változatosabbá lehetett tenni Mózes és a tömeg, vagyis a vezető és a vezetett kapcsolatát.

– Milyen fő rendezői törekvések vezették a Madách-művek színpadra állításában?

– Meggyőződésem, hogy Madách Imre nemcsak az ember tragédiájának az alkotója. Az említett valóban kiemelkedő műve, de lassan le kellene szokni már

arról, hogy csak ezt tartjuk számon. Így nem tiszteljük eléggé Madáchot... El-lenzőinek érvelése, hogy Madách könyvdrámákat írt, hogy műveit nem lehet bemutatni. Ez nincs így; ez a XIX. század színpadára vonatkozott. Ma Madách teljesen egyértelmű és előadható szerző... Műveinek színpadra állításában másik dolog is sarkallt: még a hatvanas évek közepén elhatároztam, hogy mindent el fogok követni azért, hogy a feledésbe merült – oly kevés, de mégis értékes – magyar klasszikus drámákat sorozatban, a lehetőségek szerint, megrendezzem.

– Madách esetében...?

– A „Tragédia” nem elfelejtett mű, de Madáchtól ezt rendezem legközelebb. A bemutatót 1975-re tervezzük. A következő évben pedig Goethe Faustját mutatnánk be... Hogy miért e sorrendiség? Mert sokan azt állítják, hogy a „Tragédia” a Faust másolata, árnyéka. A két egymás utáni előadással a felfogás helytelenségét szeretném bizonyítani; Madách drámája önálló mű, és remekmű. Emlékeztet a Fausta, de nem másolata: nyelvében, gondolatiságában, nemzeti szellemében más. Úgy érzem, hogy az íróval és önmagunkkal szembeni kötelesség is, hogy egyszer ezt határozottan kimondjuk. Az új „Tragédia”-előadás alapja az álmok dinamikus egymásutánisága lesz: tézis-antitézis-szintézis, ami együtt egy egészet zár le.

– Hogyan emlékezik eddigi Madách-rendezéseire?

– Madáchot felfedezni a modern színpadnak – minden problémája ellenére – nagy öröm számomra, és mindig nagy kedvvel és becsvágygal tettem. Madách színházát megteremteni a modern színház számára – úgy gondolom –, egész színházi kultúránk nagy nyeresége. Természetesen nem volt könnyű munka, minthogy számomra minden rendezés önmagammal szemben – a mű minden értékét felmutató – kegyetlenül igényes munka. S a legnagyobb nehézséget nem is a művek színpadra állítása okozta, mint inkább a művek bemutatása körül kirobbant szenvedélyes vita. Nagyra becsülöm az irodalmárok féltő álláspontját, amelynek lényege az volt, hogy egy szót sem szabad megváltoztatni a műben, mégis – úgy vélem, hogy a mű értelmét és értékét nem sértő javításokat el kell végezni. Ez az élő színház mindenkor feladata és kötelessége. Ebben rendkívül nagy segítő társat kaptam Keresztury Dezső személyében. S meg kell említenem, hogy a Madách-művek – most már elmondhatjuk – értékes sikorsorozatában eszményi munkatársat kaptam Sinkovits Imre és minden szereplő színész részvételével. Enélkül nem jöhetett volna létre ez a Madách-reneszánsz.

Csongrády Béla kitüntetése egyszemélyben szolt a népművelőnek és a pártmunkásnak. Milyen törekvések vezették hivatalos és azon kívüli munkájában, mindennapi tevékenységében?

– Azt hiszem, megbocsátható „bűn”, ha az embert az átlagosnál nagyobb, de még egészségesnek mondható lokálpatriotizmus fűti. Minden megnyilatkozással, munkámmal arra törekedtem, hogy bebizonyítsam: ma már hamis és korszerűtlen az a kép, amit Salgótarjáról és a megyéről korábban festettek. S itt első sorban – munkámmal összefüggésben – a művészeti nevelés területén elért nagy mérvű előrelépésre gondolok...

– Mit jelent ez a valóságban?

– Salgótarjában rendszeresen rendezünk például nagy, országos jelentőségű tárlatokat; az utóbbi tíz év alatt megszorodtak köztéri szobraink. Sikertült a Szolnoki Szigligeti Színház és az intézmények, valamint a tanácsok közötti eredményes kapcsolatok kiépítése. Zenei téren is – ami köztudottan lemaradt a többi művészetek között – sikerült előre lépünk: az Országos Filharmóniával való megegyezés alapján létrehoztuk a Salgótarjáni Szimfónikus Zenekart. De nagy fejlődést értünk el a filmesztétikai nevelés területén is, amit a filmklubok és az Art Kinok léte szembetűnően bizonyít... S óriásit lépett előre az ismeretterjesztés... Egyúttal itt jegyezném meg, hogy amikor a fejlődésről beszélek, akkor azt mindig két vonatkozásban értem: egyrészt az alkotók, a művészek vonatkozásában, akik számára biztosítottuk az alkotás feltételeit, másrészt a közönség, a munkásság vonatkozásában, akik számára viszont a befogadást tettük lehetővé, illetve könnyítettük meg.

– Népművelési felügyelőként kilenc esztendeig dolgozott a Salgótarjáni városi Tanács VB. művelődésügyi osztályán. Az elért eredmények tevékeny résztvevője volt, sok esetben kezdeményező szerepet játszott. Munkáját milyen tényezők határozták meg, motiválták?

– Az egész munka keretét egy tíz évvel ezelőtt született megyei párthatározat adta meg Salgótarján kulturális centrummá fejlesztéséről. Ezzel a hivatalos megfogalmazással voltak összhangban az én személyes lehetőségeim és vágyaim. Munkámhoz lendületet adott a várossá nyilvánítás 50 éves évfordulója. Méltó megünneplésére – ez több éves munka volt – kulturális bizottságot hoztunk létre, amelynek titkárává választottak. Így tehát valamilyen oldalról a városban levő minden kulturális rendezvényhez közöm volt.

– Irással is rendszeresen foglalkozik. A Palócföldben első – Rimay Jánosról, Balassi Bálint tanítványáról írott tanulmánya – végzős egyetemista hallgató korában, 1963-ban jelent meg. 1967-ben lett a folyóirat szerkesztőségi tagja és a Körkép rovat vezetője. Szerző és szerkesztő egyszemélyben; milyen célok vezették?

– A kulturális hagyományok ápolása és a kelet-európai népek irodalmának, kultúrájának megismertetése. Mikszáth-, Madách- és Bérczy-kutatásokat folytattam, számos művelődéspolitikai és esztétikai jellegű cikket, tanulmányt írtam. A szomszéd népek irodalmával való fog-

lalkozás pedig valóságos hobby, amely abból fakad, hogy az egyetemen orosz és – fakultative – román nyelvet tanultam. S mint rovatvezető, fő törekvésem az, hogy minden jelentős kulturális esemény bekerüljön a lapba, hogy a jövő olvasója visszalapozva, kronológikus tükröképet kaphasson. Mert meggyőződésem, hogy a jövőnek is írunk.

– Van-e olyan munkája, amit különösen kedvel?

– Igen. A Salgótarján története című kötetben megjelent tanulmányomat, amely a város 1945 utáni kulturális fejlődéséről szól. A másik pedig egy rész tanulmány a megye felszabadulás utáni népművelésének történetéről.

– Jövőbeni tervei?

– Először mint rovatvezető válaszolok: tovább bővíteni, megyénk határain túl is, az alkotók körét, és a rovat kritikai hangjának erősödésén munkálkodni. És mint pártmunkás: továbbra is a párt művelődéspolitikájának végrehajtása a város – és a megye – kulturális felemelkedéséért.

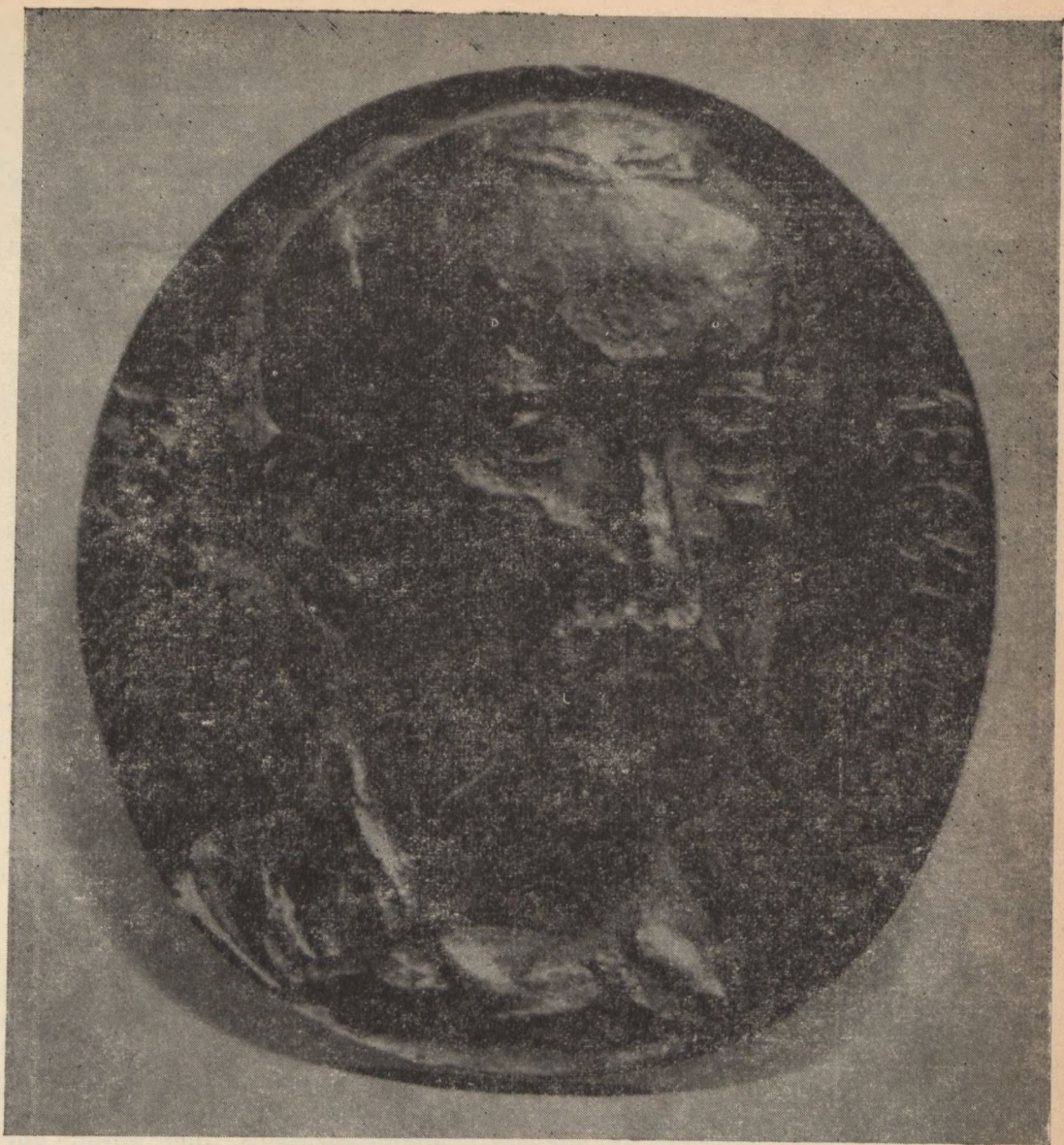
Réti Zoltán személyében olyan művész és pedagógus részesült a kitüntetésben, akinek érdeklődése gyermekkorától kezdve egyenértékű kétirányú: képzőművészeti és zenei.

– Milyen gondolatokat, érzelmeket kívánt festményeiben „megfogalmazni”?

– Ezzel úgy vagyok, hogy jobban szeretem, ha a képeim beszélnek. Mert bármilyen szépeket is mondok a világról, mely minket körülvesz, bármennyire irtózik is a veszélytől, amely feketévé változtatja a tiszta forrást, és élvezhetetlenné a friss levegőt, a szavak nem érnek semmit, ha a néző képeimből mindezt ki nem olvassa. A természet szépségét, az ember és a táj egymásrautalt, egymásraható harmóniáját kívánom megjeleníteni. Itt, Nógrádban... Mert hiába mondják, hogy a dombok itt is olyanok, mint – mondjuk – München környékén; nem: olyanok, és mégis egészen mások... Egyébként honvágyas típus vagyok. A háború alatt és után sokat hányódtam, s életem folyamán mehettem volna – hívtak – sokfelé, de nem mentem. Itt születtem Nagyorosziban, Nógrád megyében. Nem tudnék máshol élni. Még rengeteg tervem van, amit szeretnék megvalósítani.

– A zenéről még nem ejtettünk szót, holott ön zeneelméleti szakember, a Liszt Ferenc Társaság alapító tagja, zenepedagógus, karvezető is, a balassagyarmati Rózsavölgyi Márk Állami Zeneiskola igazgatója. Hogyan itéli meg a megye és Balassagyarmat zeneiskolai helyzetét?

– Statisztikai tény, hogy Nógrád megye a zeneiskolai ellátottság terén még ma is hátul jár a megyék sorában. Különösen rossz a helyzet a megye nyugati felében. Mert míg Salgótarján és Hatvan között jópár zeneiskolát találunk, addig Salgótarján és Vác között csak a miénket: Balassagyarmaton. Lehetősé-

geink behatároltak: az idén negyven jelentkezőt voltunk kénytelenek elutasítani, a jelenlegi anyagi körülményeink között pedig fejlesztésre semmi remény nincs. Ezért vetődik fel nagyon élesen, szinte követelődzően a kérdés: hogyan fognak zenét tanulni a környék – fizikai – dolgozóinak gyerekei? Az alapvető szervezeti problémákat meg kell oldanunk, mert ez a tartalmi munka további mélyülésének feltétele. A zeneiskolai hálózat fejlődése szempontjából mindenesetre sokat várok attól a határozattól, amely célul tűzte Balassagyarmat középfokú kultúrcentrummá való fejlesztését.

– Egyes vélemények szerint megyénk zenei élete elmaradott, különösen, ha más művészetekhez viszonyítva nézzük. Mi erről a véleménye?

– Nem hiszem, hogy ezek az állítások a valóságot fejezik ki. Nem igaz, hogy a zene annyira lemaradt volna megyénkben. Ez csak látszólagos – véleményem szerint – és abból fakad, hogy kevesebbet foglalkozunk vele szóban – különböző fórumokon – és írásban – sajtóban, folyóiratokban –, mint más művészeti ágakkal... Különösen az utóbbi négy-öt esztendőben mérhető jól, mennyit fejlődött tartalmi, minőségi szempontból megyénk zenei élete. Tanulóink egyre gyakrabban érnek el sikereket országos bemutatókon, versenyeken. Iskolánk

egyik tanulója hozta el például nemrég az észak-magyarországi területi hangverseny első díját. A szegedi országos hegedű és fa-fúvós versenyről mindhárom Nógrád megyei – salgótarjáni, nagybáttonyi és balassagyarmati – iskola értékes díjakkal tért haza. Ezek a sikerek adnak önbizalmat valamennyiünknek, s egyben bizonyítják: komoly tartalmi, minőségi munka folyik az iskolákban. Szűts Pál, a nagybáttonyi zeneiskola igazgatója, tudjuk, zeneszerző: műveit játsszák az iskolákban, bemutatókon; Virág László Salgótarjánban a szimfónikus zenekarral dolgozik kitűnően; a balassagyarmati kamaraegyüttest jobban ismerik az országban, mint itthon, a megyében. Szerintem jobban oda kellene figyelni zenei életünk eseményeire, ezeket jobban meg kellene ismertetni megyénk lakosságával.

– Könyvet ír; hallhatnánk erről bővebben?

– Kmetty Kálmán biztatására és a Balassagyarmati Városi Tanács támogatásával kezdtem a város szülőtte, Rózsavölgyi Márk életével és munkásságával foglalkozni. Helytörténeti munkának indult, s kiderült, hogy hézagpótló zene-történeti mű lesz belőle. A Zeneműkiadó Vállalat 1975-ben fogja megjelentetni.

Sulyok László